

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Fakulta pedagogická
Katedra Společenských věd

Bakalářská práce

Přímá demokracie – koncept a kritika

Vypracoval: Luboš Novák
Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D., Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

Datum: 04. července 2023

Podpis studenta:

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D., Ph.D., za jeho vřelý přístup, rady a za celkové metodické vedení práce.

Abstrakt

Práce si klade za cíl, podrobné popsání přímého demokratického systému takového, jaký je, rozebrání jeho forem, jak ve vzdálené historii, tak i podob ve kterých se nachází dnes. Přehledně rozebrat instituty, jejichž je v souvislosti s přímou demokracií využíváno, jejich funkce, náležitosti a možné přínosy pro společnost. Uvést příklady různých světových států využívajících zmíněných institutů v praxi, demonstrovat jejich různorodé způsoby využívání a ukázat jejich následné dopady na státní politiku. Představit možné klady a zápory spojené se zavedením prvků přímé demokracie do státního politického systému, zároveň se vypořádat s neopodstatněnou kritikou jejího využívání a obhájit kritiku opodstatněnou. Předložit benefity spojené s jejím zavedením a předvést důvody demonstující myšlenku, že přechod od zastupitelské demokracie k přímé demokracii může být v budoucnu nevyhnutelným či správným rozhodnutím.

Klíčová slova: polopřímá demokracie, přímá demokracie, instituty přímé demokracie, Švýcarsko, referendum, kritika přímé demokracie

Abstract

The thesis aims at describing the direct democratic system as it is, discussing its forms, both in distant history and today. To discuss in a clear way the institutes used in the context of direct democracy, their functions, essentials and possible benefits for society. To give examples of various states around the world using the above mentioned institutions in practice, to demonstrate their various uses and to show their subsequent impact on state policy. To present the possible pros and cons associated with the introduction of elements of direct democracy into the state political system, to deal with unjustified criticism of its use and to justify justified criticism. To present the benefits associated with its introduction and to present reasons demonstrating the idea that a move from representative democracy to direct democracy may be an inevitable or correct decision in the future.

Keywords: semi-direct democracy, direct democracy, institutes of direct democracy, Switzerland, referendum, critique of direct democracy

Obsah

1	Úvod	8
2	Demokracie	9
2.1	Vývoj Demokracie.....	10
2.1.1	První demokratická transformace.....	11
2.1.2	Druhá demokratická transformace	13
2.1.3	Třetí demokratická transformace.....	14
2.2	Druhy demokracie	15
2.2.1	Zastupitelská demokracie.....	15
2.2.2	Přímá demokracie	17
2.2.3	Polopřímá demokracie	18
3	Nástroje přímé demokracie	19
3.1	Referendum.....	20
3.2	Recall	22
3.3	Petice.....	23
3.4	Lidové veto	24
3.5	Lidová iniciativa	25
4	Přímá demokracie ve světě a praxi.....	25
4.1	Švýcarsko.....	25
4.1.1	Celostátní úroveň	26
4.1.2	Kantonální úroveň.....	28
4.1.3	Obecní úroveň.....	29
4.1.4	Shrnutí.....	30
4.2	Česká republika	31
4.2.1	Místní a krajské referendum	32
4.2.2	Listina základních lidských práv a svobod	33
4.2.2	Referendum o přistoupení ČR k EU.....	33
4.2.3	Politické strany v ČR podporující přímou demokracie	34
4.2.3.1	Svoboda a přímá demokracie.....	34
4.2.3.2	Česká pirátská strana	35
4.2.3.3	Svobodní.....	35

4.2.3.4	ČSSD.....	36
4.3	Amerika a Přímá demokracie	36
4.3.1	Kalifornie	36
4.3.2	Legislativa v Kalifornii	37
4.3.3	Finance	38
4.3.4	Recall	39
4.4	Porto Alegre	39
5	Přímá demokracie pro a proti	40
5.1	Kritika přímé demokracie a její proti argumentace	40
5.2	Příklady neúspěšného fungování referenda ve světě	43
5.2.1	Nizozemsko	43
5.2.2	Kolumbie	44
5.2.3	Velká Británie	45
5.3	Kritika zastupitelské demokracie.	46
5.4	Výhody přímé demokracie	47
5.5	Přechod k přímé demokracii jako její přirozený vývoj	48
6	Závěr	49
7	Literatura a zdroje	51
7.1	Elektronické zdroje.....	53
7.2	Právní předpisy.....	55

1 Úvod

Přímá demokracie neboli vláda lidu je v politice čím dál tím častěji řešeným tématem. Ve světě se objevuje v nejrůznějších formách, ať už jí státy využívají úplně nebo jen částečně či o její prvky jen obohacují svůj zastupitelský systém. Stále také přibývá pokusů o její zavedení, ovšem ne vždy tyto pokusy končí pozitivně a daný stát u jejího užívání zůstane. Z těchto důvodů se dělí na dva tábory, ti, kteří vládu lidu vidí jako ten více spravedlivý a ryzejší druh demokracie a ty kteří z ní mají strach a spíše v ní pozorují zmatek. V drtivé většině případů bývá využívána spíše jen na obecné a regionální úrovni, ale i v České republice přibývá stran, jež podporují využívání i celostátního referenda. Důvodem k častějšímu diskutování na téma jejího zavedení je i myšlenka, že díky modernímu pokroku a technologiím by byla lépe proveditelná a zamezilo by se komplikacím, jež ukončili její trvání například ve starověkém Římě.

Práce se bude snažit popsat přímý demokratický systém jako takový, ukázat jeho antické kořeny tak i jeho aktuální světové podoby, rozebrat jeho hlavní instituty, jejich přínos pro společnost a funkce. Bude demonstrovat příklady různorodého fungování přímé demokracie v odlišných světových státech a následný dopad na jejich uživatele. Dále se zabývat jak klady a zápory přímé demokracie, tak se i vyrovnávat a obhajovat její opodstatněnou kritiku. Zároveň se také bude snažit demonstrovat důvody proč by přechod k přímému demokratickému systému nemusel být v budoucnu špatným rozhodnutím a jaké benefity by to mohlo přinést naší společnosti.

Práce je strukturovaná tak, aby postupovala od obecných základů a pojmů ke konkrétnějším věcem a příkladům ze světa. Je členěna do čtyř kapitol, jež postupně proberou všechny náležitosti týkající se daného politického systému. Následující kapitola má za úkol interpretovat jak vývoj a počátky přímé demokracie, tak i demokracie obecně. Vymezí tři zásadní vývojová období známé jako tři demokratické transformace a dále přiblíží rozdíly mezi přímou, zastupitelskou a polopřímou demokracií.

Druhá kapitola rozebere pět nejdůležitějších nástrojů přímé demokracie jejich funkce, druhy a všeobecné podmínky k jejich užití.

Třetí kapitola je věnovaná příkladům světových států, jenž předešle zmíněné instituty využívají v praxi, zaměřuje se hlavně na to, jakým způsobem jsou dané prvky státem využívány, jaké je pravidelnost tohoto využívání, jejich tradice, zákonná ustanovení či jak je tato skutečnost pozitivně či negativně afektovala.

Ústředním tématem konečné kapitoly jsou klady a zápory politického systému přímé demokracie. Přesněji výhody a kritika spojené s jeho využíváním, proti argumentace jeho neopodstatněné kritiky a příklady státních neúspěšných referend, jež ve světě sklídili značnou kritiku. V neposlední řadě nastíní myšlenku, zda lze brát přechod k přímé demokracii jako krok správným směrem či dokonce jako přirozený vývoj nynější demokracie.

2 Demokracie

Výraz demokracie, jenž se dá také přeložit jako „vláda lidu“ či „vláda většiny“, vychází z řeckého jazyka. Během posledních tisíc let prošla demokracie obrovským vývojem a v každém období její význam znamenal něco odlišného. V současné době se dá říct, že její význam charakterizuje moderní stát.¹

Podle toho, co ukazují výzkumy, lze říct, že určitá forma jednoduchých demokratických společenství, se v uskupení našich předchůdců objevuje již několik tisíc let.²

Jak zde již bylo řečeno, výraz demokracie vychází z řeckého „demos“ – lid a „kratos“ – síla, moc, vláda. Vznikl ve starověkém Řecku jako označení pro politické zřízení většiny městských států, například Athén, někdy mezi 6. - 4. stoletím před naším letopočtem. Řekové si ale, byli vědomi toho, že „demos“ nemusí vždy nutně znamenat slovo lid, ale také prostě jen dav. Na tuto dvojznačnost ve svých dílech upozornil například Platon. A na demokracii samotnou mnohdy nebylo všemi občany či filozofii nahlíženo zcela pozitivně.³

První učenec jenž, se zabýval organizováním státu byl Platon. Konkrétně demokracii, vytýkal velkou svobodu hraničící až s anarchií. Sám byl zastánce spíše monarchie, v čele s jedním vzdělaným panovníkem – filozofem. Dalším učencem zabývajícím se tématem demokracie

¹ JIRÁSKOVÁ, Věra a Václav PAVLIČEK. *Obecná státověda*. Praha, 1998. str. 175-176

² DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. str. 13

³ KOHÁK, Erazim. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. str. 19

byl Aristoteles. Ten viděl demokracii jako vládu chudých, kterým nejde o obecní blaho, ale jen o blaho svoje.⁴

V současné době je demokracie založená na principu rozhodování kdy se má každý účastník možnost podílet na rozhodování o společných záležitostech. V případě, že se do společného rozhodování o společných věcech zapojí všichni, bude jejím důsledkem, že se jak pozitivní, tak i negativní dopady rozdělí a žádná ze skupin nezíská jen samé výhody či samé nevýhody.⁵ Největší význam, změny na nazírání a suverenitu lidu, je připisován pracím myslitelů Johna Locka a Jeana Jacquese Rousseaua. Rousseau je v tomto směru zároveň považován za nejvýznamnějšího filozofa od dob Aristotela.⁶

V průběhu dějin se zde objevil obrovský výčet nejrůznějších forem vlády, ovšem na podvědomém směru vedoucím k největší dominanci lidu, se již nic nezměnilo a ve většině nynějších států je tato forma považovaná za tu základní a nejlepší formu vlády.⁷

2.1 Vývoj Demokracie

Dějiny demokracie jsou příběhem psaným již po několik tisíc let. Během těchto let se idea demokracie mnohokrát změnila v závislosti na mnoha faktorech jako je poznání světa, vývoj společnosti, změna potřeb, pokrok či zvyšování populace. Dle Dahla a jeho teorie tří demokratických transformací, které se drží i většina teoretiků, lze tyto dějiny a jejich vývoj rozdělit do tří zásadních období. Díky, kterým lze demokracii definovat v kontextu času a prostoru.⁸ První demokratická transformace, začala v době antické Řecka v jeho malých městských státech, lze ji brát jako základní stavební kámen demokracie a myšlenek o uspořádání věcí veřejných. Začátek druhé je datován do doby 18. a 19. století, doby urbanizace, průmyslových revolucí a nově vznikajících národních států akceptujících

⁴ ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: Rezek, 1998. str. 291

⁵ DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. str. 41

⁶ ROUSSEAU, Jean-Jacques a Markéta ŠÁLENÁ. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. str. 157

⁷ Pechanec, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 8

⁸ DAHL, R. A. *Demokracie v právním Státě*. Praha: Readers International, 1995b. Str. 5

demokratickou myšlenku. A aktuální třetí demokratická transformace, spojená s koncem 20. století, globalizací a nadnárodními společnostmi, sahá až do současnosti.^{9,10,11}

2.1.1 První demokratická transformace

Kolébku první demokracie jako takové se staly Řecké polis, jenž svým umožňoval občanům umožňovali rozhodovat o státních záležitostech

Demokracie se tedy poprvé objevila asi před 25 stoletími v antickém Řecku. První demokratická transformace však nezahrnuje jen řecké polis, ale také starověký Řím a městské státy Itálie v období renesance a středověku.¹²

V Řeckých polis vznikly vůbec první demokratické instituce, které se staly prvním zdrojem pro demokracii jako takovou. Umožňovali účast značného počtu občanů o státních záležitostech, a přitom vydrželi celá staletí.¹³ Rovnoprávní občané, usilující o blaho obce, se v nich řídili nepsaným pravidlem, vždy stavět zájmy polis nad zájmy vlastní.¹⁴

Jelikož se řecký demokratický systém uskutečňoval na malých územích s relativně nízkým počtem občanů a ekonomie státu byla vesměs založena na práci otroků a žen, mohli se svobodní občané setkávat na shromážděních, společně na nich hlasovat a svůj volný čas věnovat správě věcí veřejných.¹⁵

Demokracie v řeckých polis byla demokracií přímou. Veřejní činitelé v nich byli do svých funkcí dosazováni pomocí náhodného losování, dle odhadů se každý plnohodnotný občan do této funkce dostal přinejmenším jednou za život, což zaručovalo politickou rovnost jejich obyvatel.¹⁶

⁹ DAHL, Robert A. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995a. str. 7

¹⁰ Totéž str. 195

¹¹ Totéž str. 7

¹² CÍSAŘ, Ondřej. *Mezi suverenitou a světovým státem: Nezavršená demokracie*. In: Hrubec, M. ed., *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha: Filosofia, 2004. str. 162

¹³ DAHL, Robert A. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995a. str. 18

¹⁴ SARTORI, Giovanni. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993. str. 28

¹⁵ HELD, David|. *Models of democracy*. Cambridge: Polity press, 1987. str. 34

¹⁶ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. str. 318

Účastnit se jich nemohli jak muži mladší, tak ti bez možnosti vykonávat vojenskou službu, osoby druhého pohlaví, cizinci, děti nebo otroci. V přepočtu se díky těmto skutečnost mohlo na politické moci v polis podílet bezmála 15 % řecké populace.

Možnost účastnit se volební moci měli však jen plnohodnotní občané polis, svobodní muži starší 20 let, schopni vojenské služby nebo ti, kteří ji již vykonali a jejichž oba předci byli rovněž občanského původu. Účastnit se jich nemohli jak muži mladší, tak ti bez možnosti vykonávat vojenskou službu, osoby druhého pohlaví, cizinci, děti nebo otroci. V přepočtu se díky těmto skutečnost mohlo na politické moci v polis podílet bezmála 15 % řecké populace.¹⁷

Hlavním institutem řecké demokracie bylo lidové shromáždění soustřeďující většinu tehdejší politické moci, disponující jak zákonodárnou a výkonnou, tak i soudní silou. Účast na něm nebyla povinná a také ne mnohdy vysoká. Traduje se, že hojně obsazené zasedání čítalo okolo 5000 občanů. Byly zde přijímány zákony, voleni vysocí úředníci, řešeny otázky války a míru a finanční záležitosti.¹⁸

Dalším politickým institutem spravujícím Řecká polis, byla tzv. Rada pěti set, sloužící jako pomocný orgán připravující poté řešené otázky na lidovém shromáždění. Na rozdíl od něj se členové rady scházeli každý den a doba jejich funkce trvala po dobu jednoho roku. Podobná pravidla platila i pro třetí složku jimiž byli Athénské úřady. A každý z nich byl zastáván, alespoň dvěma či více osobami.¹⁹ V soudním institutu zasedalo 5000 volených občanů starších 30 let bez jakékoliv právní kvalifikace rozdělených do 10 soudních dvorů po 500 členech. Vysoký počet úřadujících soudců měl prý sloužit k zamezení korupce.²⁰

Tento způsob řízení státu měl ovšem i své mouchy. Účast na hlasování většinou nebyla dostatečně vysoká, z důvodu velké vzdálenosti a dlouhého cestování na shromáždění.²¹

¹⁷ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 15

¹⁸ KOLÁŘ, Antonín. *Demokracie antická a moderní*. Praha: Nákladem Jednoty českoslov. matematiků a fysiků v Praze, 1936. str. 14-16

¹⁹ KOLÁŘ, Antonín. *Demokracie antická a moderní*. Praha: Nákladem Jednoty českoslov. matematiků a fysiků v Praze, 1936. str. 19-22

²⁰ KOLÁŘ, Antonín. *Demokracie antická a moderní*. Praha: Nákladem Jednoty českoslov. matematiků a fysiků v Praze, 1936. 16-17

²¹ KOPEČEK, Lubomír a Vít HLOUŠEK. *Fenomén demokracie*. Brno: MPÚ, 2005. str. 31-32

Po zániku antického Řecka, proběhl další pokus ve starověkém Římě. Systém známý jako republika, vycházející z latinských slov „res“ – věc a „publicus“ – veřejný, jeho způsob vlády se pohyboval někde mezi demokracií, aristokracií a monarchií. Oproti demokracii v Řecku zde měli občané možnost si místo své účasti na veřejné moci za sebe volit náhradu ve podobě vládnoucího vůdce. Tento systém na samém počátku, kdy byl Řím ještě menším městským státem fungoval, ovšem jak zabíral více a více území a římská říše se rozrůstala, bylo pro římské občany čím dál tím více obtížné se hlasovacího shromáždění účastnit, na čemž nakonec celá republika a její demokracie ztroskotala. Úplně pak vymizela za vlády Julia Caesara, kdy se Řím stal říší císařů.

Poté, demokratický systém vládnutí, mizí ze světa na necelých 1000 let. A znovu se objevuje až ve 12. století v městských státech severní Itálie, které zde rovněž aplikují přímou demokracii, ani tady však nevydrží natrvalo, a ve 14. století je nahrazena autoritářským režimem. Středověkým státům pak vládnout absolutistický panovníci. Idea jednoho mocného vládce s neomezenou silou, je provázána celým starověkem a jakékoliv pokusy o demokracii končí neúspěchem.²²

2.1.2 Druhá demokratická transformace

Začátek druhé demokratické transformace proběhl v evropských a anglosaských státech v 18. a 19. století, a ve státech zbytku světa pak v 20. století. Spojována je hlavně se vznikem národních států, jenž vznikali v souvislosti s průmyslovou revolucí a kapitalismem, zapříčiňující doposud nový rozměr demokracie.²³

První průmyslová revoluce proběhla v 70. letech 18. století v Anglii, dále v druhé polovině 18. století a začátkách 19. století v Severní Americe a Evropě. Přinesla jak spoustu nových technologií, tak změny v pracovních podmínkách. Vznikali nové formy výroby a enormní rychlostí se rozvíjela doprava i dělba práce.²⁴

Tato etapa byla charakteristická velkým nárůstem obyvatelstva doprovázeným urbanizací do měst, ve kterých byli vystavěny továrny. Průvodním jevem kapitalismu byli nedůstojné

²² DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. str. 16-19

²³ CÍSAŘ, Ondřej. *Mezi suverenitou a světovým státem: Nezavršená demokracie*. In: Hrubec, M. ed., *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha: Filosofia, 2004. str. 157-176

²⁴ KELLER, Jan. *Dějiny klasické sociologie*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. str. 16

pracovní podmínky a hordy vykořistěných lidí. Kritika tohoto problému a pár dalších negativních jevů dali vzniknout socialismus a prvním sociálním odborům zastupujícím dělnickou třídu.²⁵

Demokracie v té době čelila nové výzvě, a to přizpůsobit se rozsáhlým území nových států.²⁶ Což vedlo ke změně způsobu vedení státu, respektive výměně demokracie přímé za demokracii zastupitelskou, která byla vzhledem k rozměrům velkých národních států lépe proveditelná.²⁷ Jedním z hlavních rozdílů byl způsob volby do státních institucí, ve kterých byl antický los nahrazen klasickými volbami. Druhá transformace byla od první unikátní hned v několika rovinách, a to v rozšiřování občanských a volebních práv, pluralismu společenských skupin a zájmových organizací, či vzniku politických stran.²⁸

Tento nově zavedený systém měl také i svoje nedostatky. Za jeden z nich je považována například nižší politická účast ze strany občanů, ve výsledku ještě nižší, než jaká byl u městských států ve starověkém Řecku. A Dalším problémem byla ohromná nerovnost občanů ve společnosti, či nedemokratické chování v parlamentu, jenž tehdy fungoval na způsobu jakýchsi uzavřených institucí, sloužených převážně ze šlechty a duchovenstva, všemožně si chránících své výsady.²⁹

2.1.3 Třetí demokratická transformace

Začátek poslední ze tří demokratických transformací, která nyní sahá až do naší současnosti, datujeme ke konci 20. století. Je hluboce spojena s pojmem globalizace a s tím, že pravomoci dříve patřící vládě národních států se z části přenesli na nadnárodní úroveň.³⁰

Hlavním znakem tedy je, že na rozdíl od druhé demokratické transformace, která pro minulou demokracii znamenala posun z městských států ke státům národním, třetí transformace posouvá demokratickou hru zase o krok dále, a to od národních států k nadnárodní jednotce.³¹ Rozdílné jsou hlavně v tom, že na úrovni nadnárodní není žádná

²⁵ PALUMBO, A. a A. SCOTT. *Klasická sociální teorie II: Karel Marx a Émile Durkheim: A. ed., Moderní sociální teorie: Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, 2006. str. 332

²⁶ SARTORI, Giovanni. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993. str. 285

²⁷ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. str. 510

²⁸ DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. 25

²⁹ DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. str. 25-26

³⁰ CÍSAŘ, Ondřej. *Mezi suverenitou a světovým státem: Nezavršená demokracie*. In: Hrubec, M. ed., *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha: Filosofia, 2004. str. 162

konkrétní autorita, ale spíše spleť různě propojených aktérů, kteří mezi sebou vytvářejí interakce.³¹

Dle Roberta Dahla, který současnou situaci o vytvoření dokonalé nadnárodní jednotky zatím vidí spíše negativně, by se měli všechny demokratické instituce národních států nejdříve zaměřit na sebe a vytvoření své silné a stabilní základny před přechodem na nadnárodní úroveň. Aktuálně se ve světě nedá hovořit o demokracii na nadnárodní úrovni. Nejblíže k tomu má prý Evropská Unie vykazující některé znaky nadnárodního politického společenství.³²

Již zmíněnému přechodu z druhé ke třetí demokratické transformaci nejvíce dopomohli změny v mezinárodním systému, jako například vlna demokratizace v Asijských zemích nebo zemích Latinské. Dalším zásadní událostí byl rozpad Sovětského svazu, po které se záhy demokracie rozšířila do celé střední a východní Evropy.³³

Po které se demokracie postupně rozšířila do celé střední a východní Evropy.

2.2 Druhy demokracie

V současnosti rozdělujeme demokracii na demokracii přímou a demokracii zastupitelskou neboli reprezentativní. Systém vlády, který dostaneme spojením obou druhů, nazýváme pod pojmem polopřímá demokracie.³⁴

2.2.1 Zastupitelská demokracie

Jako první si zde krátce rozebereme aktuálně nejužívanější formu demokracie, a to formu zastupitelskou.

V dnešní době dává drtivá většina států přednost demokracii zastupitelské. Zastupitelská demokracie je formou vládnutí, ve které lidé, uplatňují své právo činit politická rozhodnutí

³¹ DAHL, Robert A. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995a. str. 289-290

³² CÍSAŘ, Ondřej. *Mezi suverenitou a světovým státem: Nezavršená demokracie*. In: Hrubec, M. ed., *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha: Filosofia, 2004. str. 165

³³ DAHL, Robert A. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995a. str. 291

³⁴ O'LOUGHLIN, John, Michael D. WARD, Corey L. LOFDAHL, Jordin S. COHEN, David S. BROWN, David REILLY, Kristian S. GLEDITSCH a Michael SHIN. *The Diffusion of Democracy, 1946–1994*. *Annals of the Association of American Geographers* [online]. 1998. 545-574

prostřednictvím svých volených zástupců. Lidé si tak v pravidelně opakujících volbách volí své zástupce do zastupitelských orgánů, kteří za ně v období svého mandátu činí politická rozhodnutí. Podstatou zastupitelské demokracie je tedy to, že vůle lidu je naplňována prostřednictvím zastupitelských orgánů, jenž byli zvoleny přímo občany. Nejvyšší státní orgán, volený lidem, se mu také zodpovídá a je povinen jednat v souladu s jeho zájmy.³⁵

Volič je zde nositelem suverénní moci, neboť ji nelze vykonávat přímo, volí své zástupce, tvořící parlament. Tento orgán je pověřen mandátem a má odpovědnost řídit stát v určitém časovém období. Role voličů v systému parlamentní demokracie je dvojitá, volí zastupitelé a pomocí voleb kontrolují jejich vykonávání politické moci.³⁶

Zastupitelskou demokracii naplňují tři základní instituce, voliči, zastupitelský orgán a centrum politického rozhodování.³⁷

V mnoha státech je ovšem využívána kombinace demokracie zastupitelské s demokracií přímou. Tedy, že v hlavní roli je zastupitelská a je doplněna prvky té přímé.³⁸

V historii zastupitelská demokracie procházela mnoha fázemi svého vývoje, které nebyli rychlé ani jednoduché. S přibývajícimi velkými národními státy, které nemohly být řízeny formou přímé demokracie, se zastupitelský systém pomalu stával nezbytností.

Z minulosti za zastánce zastupitelské demokracie považujeme například Johna Stuarta Milla, který se soustředil především na to, jak zajistit efektivní vládu a respektování osobních práv a svobod. Nebo Francouze Charlese Louise Montesquieuho, který se zasloužil o ideu demokracie, jenž je charakteristická i v moderní době. Montesquieu rozšířil myšlenku sdílené moci Johna Locka, přičemž oddělil moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, které se musí navzájem kontrolovat.³⁹

³⁵ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 9

³⁶ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Úvod do současné politologie: [srovnávací analýza demokratických politických systémů]*. Praha: Portál, 2002. str. 44

³⁷ WEIGL, Jiří. *Bez iluzí o světě kolem nás*. Praha: Fragment, 2014. str. 170

³⁸ DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. str. 39

³⁹ ŠVEC, Kamil a Pavla DOČEKALOVÁ. *Úvod do politologie*. Praha: Grada, 2009. str. 101-102

2.2.2 Přímá demokracie

Další v současnosti ne tak obvyklou, ale pro nás v této práci stěžejní formou demokracie, je demokracie přímá.

Přímá demokracie je taková podoba státního útvaru, ve kterém politická moc občanů není omezena jen na volbu jejich politický zástupců, ale mají v něm možnost si pomocí jistých sní spojených mechanismů přirozeně projevit svou vůli.⁴⁰

Je to tedy souhrnný pojem, který zahrnuje různé politické procesy, které umožňují běžným občanům daného státu hlasovat o zákonech přímo, nikoliv prostřednictvím jimi volených kandidátů.⁴¹

Dle způsobu jejího nakládání s názory občanů, jí lze rozdělit na konzultativní a rozhodovací. Kdy v případě, že mluvíme o té rozhodovací, mluvíme o situaci, kdy má vybraný ústavní prostředek bezodkladné rozhodovací účinky, na místo toho konzultativní metoda jenom reprezentuje názory obyvatelstva.⁴²

Současní soudy, komentátoři a političtí představitelé obhajují a popisují přímé demokratické výsledky jako hlas samotného lidu, jelikož lidem umožňují k dané problematice promluvit přímo bez zkreslení, které je vlastní politickému zastoupení. A díky nástrojům jako jsou referenda a iniciativa, mají lidé možnost vyjádřit svůj názor k dané tématice mnohem jasněji než prostřednictvím zastupitelských orgánů.⁴³

Podle Pavlíčka si máme přímou demokracii v její nejčistší podobě představit, jako takovou státní strukturu, v níž by si lid sám řídil veškeré státní záležitosti a zastupitelský orgán by vůbec neexistoval. Jestliže si máme představit přímou demokracii v její čisté podobě, jednalo by se o takovou státní strukturu, v níž by sám lid řídil veškeré záležitosti a zastupitelský orgán by neexistoval.⁴⁴

⁴⁰ KLÍMA, Karel. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. Praha: ASPI, 2006. str. 56

⁴¹ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Úvod do současné politologie: [srovnávací analýza demokratických politických systémů]*. Praha: Portál, 2002. str. 39

⁴² KLÍMA, Karel. *Státověda*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. str. 86

⁴³ Totéž. str. 87

⁴⁴ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. Praha: Linde, 1998. str. 180

Jak zde již bylo zmíněno nejstarší formou přímé demokracie je městské shromáždění ze starověkých Athén, kde se v domluvený čas shromáždili občané, aby uskutečnili určitá veřejná rozhodnutí. Převážná většina nynějších politiků vidí zavedení přímé demokracie spíše jako nereálné či realizovatelné pouze na menším území. Z těchto důvodů se její prvky využívají spíše na obecních či krajských úrovních a současné politické systémy jsou o její prvky spíš jen částečně obohacené než, že by se v nich objevovala ve své úplně čisté formě.⁴⁵

Aktuálně ve světě tedy není státu, ve kterém by lidé řídili stát sami s úplnou absencí politických zástupců, existují ovšem státy jako Švýcarská konfederace, u kterých se mluví jak o polopřímé, tak až přímé demokracii a jejich institutů je zde využíváno na denní bázi, stále jde ale o kombinovanou formu státního zřízení.⁴⁶

2.2.3 Polopřímá demokracie

Mnoho politických odborníků stále zastává názor, že přímou demokracii ve své čisté podobě není v praxi reálné využít na státní celek velikostně přesahující městský stát. A díky participační demokracie zde sice máme moderní stát založený na demokratických principech bez výrazného omezení demokratičnosti, v průběhu let se ovšem ukázalo, že i participační forma disponuje určitými funkcionálními nedostatky, jenž lze odstranit pouze prvky demokracie přímé.⁴⁷

Kombinací těchto dvou forem, vznikla demokracie polopřímá, obsahující prvky z obou systémů. V polopřímé demokracie sice stále existují volení zástupci, ovšem je v něm přijatelné využít i prvků demokracie přímé, díky kterým mají občané v některých situacích možnost ovlivňovat fungování politiky a vyjádřit se k vysloveným politickým otázkám, jako to funguje například ve Švýcarsku.⁴⁸

Tato kombinace pak může státní politice přinést spoustu benefitů jako je například možnost rychlého vyjádření nespokojenosti k danému tématu, urychlení procesu přijímání zákonů

⁴⁵ KLÍMÁ, Karel. *Teorie veřejné moci vládnutí*. Praha: ASPI, 2008. str. 56

⁴⁶ HANS ADAM II. *Stát ve třetím tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. str.77

⁴⁷ WILFRIED, Maxmer, Zoltán TIBOR a . *Direkte Demokratie in der Schweiz und in Liechtenstein - Systemkontexte und Effekte. Benden*. Beiträge Liechtenstein-Institut, 2006. str. 36

⁴⁸ KOPEČEK, Lubomír a Vít HLOUŠEK. *Fenomén demokracie*. Brno: MPÚ, 2005. str.39

a jeho zavedení do právního řádu či možnost zahrnut do politického procesu otázky, jenž se politikům zdají jako okrajové.⁴⁹

Vidina možnosti občanské participace by také měla zvýšit zájem o její účast a zapojování občanů do politiky. Navíc rozhodnutí a návrhy iniciované přímo občany jsou nepochybně více legitimní než ty iniciované volenými zástupci. Na druhou stranu zde bývá vytýkáno, že lidé nedostatečně neobeznámení tématem mohou podléhat vlivu ostatních zájmových skupin. Tomu, ale lze předcházet tím, že vláda k danému tématu podá dostatečně obsáhlý výčet objektivních informací, které dopomůžou občanům se správně rozhodnout.⁵⁰

3 Nástroje přímé demokracie

Abychom pronikli více do systému přímé demokracie je nezbytné si něco říct o jejich nástrojích, jejichž prostřednictvím lze tuto formu demokracie realizovat.

Vyjmenovat zde všechny nástroje přímé demokracie by pro nás bylo téměř nemožné. Dokonalý výčet nám nejvíce ztěžuje skutečnost, že i mezi odborníky neexistuje jednoznačná shoda v tom, co všechno lze pod nástroje přímé demokracie zahrnout.

V této kapitole si tedy představíme jen pět nejpoužívanějších nástrojů přímé demokracie. Jedná se o referendum, lidovou iniciativu, petici, lidové veto a recall neboli odvolání.

Tyto nástroje jsou důležité i v systémech zastupitelských, jelikož jejich obyvatelům umožňují participovat se na politických rozhodnutích své země. Nápomocné mohou být i pro jejich volené zástupce, protože díky nim mohou prosazovat méně oblíbené zákony či témata, které by se jím normálně prosadit nepodařilo, zviditelnit je či si pomocí nich získat v předvolebním období voliče na svoji stranu.

Nejpoužívanějšími nástroji jsou bezpochyby referendum a lidová iniciativa. Referendum bývá zpravidla vyhlášeno některým z politických orgánů země, nejvíce vládou a iniciativa bývá nejčastěji iniciována samotnými občany pomocí petice. Z důvodů možnosti jejich ovlivňování politickými aktéry jsou zde určena pravidla z většiny týkající se potřebného množství návrh

⁴⁹ LINDER, Wolf. *Swiss Democracy: Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies*. New York: St. Martins Press, 1994. str. 105

⁵⁰ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 132

podporujících občanů. V případě, že je hlasování iniciované vládou, se předpokládá, že jeho výsledek dopadne podle vládních představ. V případě opačném mají větší prostor pro dosažení svých cílů malé, nové a vyloučené strany. V tuto chvíli je umožněno i ostatním politickým skupinám a spontánním organizacím voličů ovlivňovat politiku.⁵¹

3.1 Referendum

Nejefektivnějším a nejvíce využívaným ze všech uvedených nástrojů přímé demokracie je bezpochyby referendum, jinak taky nazývané jako „všelidové hlasování“. Formálně se velmi podobá volbám, se zásadním rozdílem, že v referendu, jsou voliči vyzváni k hlasování a rozhodování o nějaké vnitro nebo mezinárodně politické otázce.⁵²

Počátky jeho využívání začali již v 15. století ve Švýcarsku. Ve zbytku Evropy začaly později a spíše byly zneužívány k prosazení myšlenek či ospravedlnění činů diktátorských panovníků. Jako to například udělal Napoleon Bonaparte v roce 1802 ve Francii, kdy si tímto způsobem legitimizoval své uchopení moci.⁵³ Dále se postupně rozšiřovalo do jednotlivých států USA a Austrálie. V Evropských zemích začal největší rozmach po roce 1945 prostřednictvím ústav a různých zákonů.⁵⁴

Všelidové hlasování se může konat přímo na popud lidu, nebo z povinnosti v případech stanovených zákonem a ústavou. Dále také když jej vyhlásí orgány veřejné moci, jako jsou vláda či parlament.⁵⁵

I přestože je bráno jako nejefektivnější nástroj přímé demokracie, nepovažuje se za nezbytnou podmínku pro uznání politických rozhodnutí. Možnost jeho zavedení je závislá na mnoha faktorech, především se jedná o faktory politické, historické a kulturní. Ovšem musíme zde uvést na pravou míru, že četnost či úplná absence prvků přímé demokracie v politickém systému ještě není měřítkem demokracie v dané zemi. Spíše bychom měli brát

⁵¹ IAN, Budge, Sarah BINDER a Roderick Arthur William RHODES. *Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 2009. str. 602-603

⁵² PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. Praha: Linde, 1998.

⁵³ KOPEČEK, Lubomír a Vít HLOUŠEK. *Fenomén demokracie*. Brno: MPÚ, 2005. str. 40

⁵⁴ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, obecná státověda 2*. Praha: Leges, 2014. str. 368

⁵⁵ Pavel. *Přímá demokracie ve střední Evropě*. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. str. 127

v potaz, zda v dané zemi existuje možnost referendum vyhlásit, než zda se referenda skutečně dějí.⁵⁶

Ze statistického hlediska bývají výsledky referend spíše negativního rázu, jelikož se občané z důvodu nedostatečně doložených informací obávají následné změny, které by jim referendum přineslo a raději zůstávají u toho co už znají. Odborníci v této souvislosti také upozorňují na nebezpečí, že pomocí velkých finančních prostředků vynaložených do kampaně před referendem či zavádějící položených otázek, lze voliče a výsledky referenda ovlivňovat.⁵⁷

Referenda lze třídit do různých skupin, nejčastějším způsobem rozdělování je podle jejich závaznosti na referenda konzultativní a závazná. V případě, že hovoříme o konzultativním referendu jsou státní orgány povinni daný návrh pouze projednat, kdežto v případě referenda závazného ho se musí jeho výsledku podřídít a začlenit jej do právního řádu.⁵⁸

Dalším způsobem kategorizace je kategorizace podle předmětu hlasování. Rozdělují referenda na zákonodárná, ústavodárná a věcná. Jejich kategorizace se tedy řídí tématem, o kterém v nich je lidmi hlasováno. Nejtypičtějším předmětem hlasování bývá rozhodování o zákonech a občané při nich rozhodují, zda se zákon stane součástí právního řádu či ne. Dalším častým tématem hlasování bývá hlasování o věcech veřejných.⁵⁹

Referenda také rozdělujeme z hlediska jejich konání. Kde se jako zásadní bod pro jejich členění, bere v potaz skutečnost, zda dané referendum pouze navazuje na schvalovací proces nebo zda mu předchází. V případě, že na schvalovací proces navazuje a rozhoduje se o již platném zákoně může být výsledek dvojího typu, jeho úprava je buďto zrušena nebo je v něm ponechaná. Zatímco v momentě, kdy mu přechází, je toto referendum součástí schvalovacího procesu.⁶⁰

⁵⁶ § 1 zákona č. 22/2004 Sb. o místním A, P a M PITROVÁ. *Význam a funkce evropských referend*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. str. 5-6

⁵⁷ IAN, Budge, Sarah BINDER a Roderick Arthur William RHODES. *Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 604

⁵⁸ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 16

⁵⁹ Taktéž. str. 18-19

⁶⁰ Taktéž. str. 19-20

Lze ho také rozdělovat podle rozsahu a místa jeho konání. Pokud je hlasování omezeno jen na určité státní území jde o hlasování místní a můžou v něm hlasovat jen obyvatelé žijící v dané oblasti. V momentě, kdy hlasování probíhá na území celého státu a mohou se ho zúčastnit všichni oprávnění voliči dané země hovoříme o hlasování celostátním.⁶¹

Následující způsob kategorizace, je podle toho, zda má lid právní možnost dané referendum iniciovat. Rozdělujeme ho na aktivní a pasivní. Ve chvíli, kdy ho lid iniciovat může jde o referendum aktivní, v případě že k tomuto nemá potřebnou polickou moc, neboť ta je svěřena jiným subjektům jde o referendum pasivní.⁶²

Posledním zde zmíněným rozdělením je dělení z hlediska povinnosti jejich konání na fakultativní a obligatorní referenda. Konání fakultativního referenda není podmíněnou ústavou ani zákonem, tudíž se vůbec nemusí uskutečnit, kdežto obligatorní je zákonem určené.⁶³

Lidové hlasování je také spojeno s další projevem přímé demokracie plebiscitem. Jde o vznesení dotazu státem k obyvatelstvu dané části území, jenž se má vyjádřit k jeho dalšímu dění. Bývá také využíván při řešení územních sporů a následnému vymezení státních hranic či jejich změny.⁶⁴ V neposlední řadě v souvislosti s právem národů na sebeurčení.⁶⁵

3.2 Recall

Na rozdíl od ostatních nástrojů přímé demokracie, jako je referendum či iniciativa, které se zabývají otázkami věcnými a legislativními, je recallu užito při otázkách personálního charakteru. Recall totiž umožňuje odvolání zvoleného zástupce v průběhu jeho funkčního období. Princip odvolání vychází z myšlenky, že největším suverénem je lid a s možností si své zástupce zvolit, by měl mít také možnost si své zástupce či institut odvolat, a to buďto formou jednotlivců nebo celkově celou instituci.⁶⁶

⁶¹ Taktěž. str. 20-21

⁶² Taktěž str. 22

⁶³ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 21-22

⁶⁴ Taktěž. 25.

⁶⁵ JIRÁSKOVÁ, Věra a Václav PAVLIČEK. *Obecná státověda*. Praha, 1998. str. 184-185

⁶⁶ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 25-26

Odvolání se řadí k méně v praxi využívaným institutům přímé demokracie. Nejčastěji je využíváno spíše na obecné a místní úrovni. Nejvíce jej využívají v Americe, speciálně ve Venezuele, ve které lze odvolat všechny státní zástupce i s jejich prezidentem.⁶⁷

Rozdělujeme ho na odvolání úplné a smíšené odvolání. Jeho dělení záleží na tom, jak moc se občané účastní odvolávacího procesu. V případě smíšeného odvolání mohou daný proces pouze iniciovat, ale o jeho výsledku rozhodnou státní orgány. Při odvolání úplném, občané tento proces pouze neinicují, ale také rozhodují o odvolání vybraného zástupce.⁶⁸

3.3 Petice

Pojem petice vychází z latinského slova *petitio* znamenající žádost. Touto formou se již ve starých dobách obraceli různé skupiny se svými požadavky na panovníka. Je ovšem sporné, zda vůbec brát petici jako nástroj přímé demokracie, jelikož jejím užitím nevzniká lidem žádná možnost podílení se na moci. I přesto, ale lze skrze ni ovlivnit rozhodování veřejné moci. V moderních státech je petiční právo jedním ze základních práv a zpravidla bývá zaručováno ústavou.⁶⁹

Prostřednictvím petice lze podávat dotazy, stížnosti či podněty orgánům státní správy a samosprávy, nelze s ní však zasahovat do výkonu soudní moci. Pokud bereme v potaz zákonnou úpravu, v posledních letech, bývá trendem zjednodušování formálních podmínek, jenž musí nástroj splňovat. V opačném případě dochází k posilování závazku na projednání obsahu, ke kterému petice směřuje ze strany příslušných orgánů.⁷⁰

Petice se obecně vyznačuje menší formální náročností a nižšími náklady na podání než již například zmiňované referendum. Ve většině případů je petice iniciována občany směrem k státním a samosprávným orgánům, které mají povinnost se peticí zabývat a adekvátně na ní v přiměřené lhůtě odpovědět. To ovšem neznamená, že je povinností státního orgánu petici zcela nebo zčásti obsahově vyhovět. Na rozdíl od referenda je petice pouze

⁶⁷ BERAMENDI, Virginia. *Direct Democracy The international IDEA HANBOOK*. Stockholm: International IDEA, 2008. str. 110

⁶⁸ BERAMENDI, Virginia. *Direct Democracy The international IDEA HANBOOK*. Stockholm: International IDEA, 2008. str. 114-117

⁶⁹ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 15

⁷⁰ Totéž. 15

neformálním vyjádřením názorů občanů. Její politickou sílu však nelze podceňovat, jelikož za obsahem petice stojí velká část obyvatelstva.⁷¹

Jsou i případy kdy je podání petice přímo vyžadované zákonem, například založení politické strany nebo hnutí, kdy je jejich vznik přímo podmíněn splněním určitého počtu podpisů. Stejně tomu bývá při založení náboženských společností nebo církví. Ve zmíněných případech je její formální náročnost značně větší.⁷²

Petiční právo nebývá využíváno jen obyvatelstvem dané země, ale také některými politickými stranami. Zejména pak stranami opozičními, které pomocí daného nástroje přímé demokracie mohou nabourat vládní politiku, nebo uvést téma, jenž je pro stranu významné, ale vláda by se jím sama nezabývala.⁷³

3.4 Lidové veto

Dalším zde zmíněným institutem je lidové veto. Dalo by se říct, že jde o pravý opak lidové iniciativy, jelikož v jeho případě se lid nezasluhuje o vyvolání určitého rozhodnutí, ale o jeho zrušení. Občané tím vyjadřují svůj nesouhlas s rozhodnutím, které přijali jejich zákonodárci.⁷⁴

Ovšem stejně jako tomu je u lidových iniciativ musí občané shromáždit určený počet podpisů, aby vůbec mohlo dojít k jeho projednání. V některých zemích je určený i časový interval do kterého je možné rozhodnutí státu vetovat. V případě úspěšného veta dochází ke zrušení právního předpisu od samotného počátku.⁷⁵

V moderním světě se jej často nevyužívá. Aktivně ho využívají například ve Švýcarsku či některých státech USA. V České republice nikdy neproběhlo a neproběhl ani pokus o jeho zavedení.⁷⁶

⁷¹ Totéž. 16

⁷² PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 25

⁷³ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 25

⁷⁴ Zákon: Důvodová zpráva zákona č. 298/1992 Sb., o místním referendu

⁷⁵ PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 26

⁷⁶ *Referenda IN EUROPE* [online]. Dostupné z: http://www.stjornarskra.is/media/stjornarskra/PG_speech_rev.pdf.

3.5 Lidová iniciativa

Je to lidem vznesený požadavek, směrem ke státním orgánům, obsahující návrh na řešení konkrétního problému. Stejně jako u předešlých institutů je k jeho úspěšnému podání potřeba shromáždit určitý počet podpisů, jenž je stanoví zákonem dané země. Zpravidla je vždy navrhovaný zdola a iniciovaný občany. A stát má povinnost poddaný návrh projednat a přiměřeně odpovědět. Což většinou vede k jeho přijetí nebo vyhlášení referenda.

Lidová iniciativa patří mezi nejrozšířenější formy přímé demokracie, v demokracii samotné figuruje jako jakýsi pomyslný ventil nespokojenosti obyvatelstva. Je to lidem vznesený požadavek, směrem ke státním orgánům, obsahující návrh na řešení konkrétního problému. Stejně jako u předešlých institutů je k jeho úspěšnému podání potřeba shromáždit určitý počet podpisů, jenž je stanoví zákonem dané země.⁷⁷ Zpravidla je vždy navrhovaný zdola a iniciovaný občany. A stát má povinnost poddaný návrh projednat a přiměřeně odpovědět. Což většinou vede k jeho přijetí nebo vyhlášení referenda.

4 Přímá demokracie ve světě a praxi

Přímá demokracie, jako politický nástroj pro řízení státu, je každou zemí brán a využíván zcela odlišným způsobem. V některých zemích má bohatou tradici a jeho využívání je v ní již úplnou samozřejmostí a v některých je brán spíše jako přežitá tabu a prakticky ho nevyužívají. Z toho důvodu nám práce v následující kapitole demonstruje čtyři země, u kterých se způsob jeho využívání výrazně liší a samozřejmě se liší i to, jakým stylem jeho presence či absence danou zemi afektovala.

4.1 Švýcarsko

Švýcarsko neboli Švýcarská konfederace je dosud asi nejlepším světovým příkladem fungování přímé a polopřímé demokracie v praxi. Obecná charakteristika současného stavu Švýcarska je založena na pluralistické demokracii, a to převážně té konsenzuální. Základem státního spolkového uspořádání je federalismus. Jako země patří mezi ty s nejvíce decentralizovanou státní strukturou je tvořena z 26 kantonů. Jelikož se mezi pravomoci státu řadí spíše segmenty, jako je sociální pojištění, obrana, energetika, finance, měnová politika,

⁷⁷ JIRÁSKOVÁ, Věra a Václav PAVLIČEK. *Obecná státověda*. Praha, 1998. 185

zahraniční politika či zahraniční obchod, mají jeho jednotlivé kantony velmi výrazné pravomoci a jejich suverenita ve většině případu nespadá pod suverenitu vlády. Kompetence vlády jsou řízeny ústavou. Kantony si také sami určují jak strukturu svých výdajů, tak mají své vlastní příjmy. Zatímco vláda spravuje okolo 30 % veškerých výdajů, 40 % veškerých příjmů země a zbylá většina náleží právě kantonům.⁷⁸

O přímé demokracie ve Švýcarsku lze mluvit jak na celostátní, tak kantonální, tak i na obecní úrovni. Švýcarsko v zásadě využívá dva instituty přímé demokracie, jimiž jsou lidová iniciativa a obligatorní či fakultativní referendum. Na všech úrovních jsou referenda pořádána, alespoň čtyřikrát do roka. Švýcarsko se tedy stalo opravdovým rájem pro referenda a lidové iniciativy. V porovnání s lidovými hlasováními probíhajícími v ostatních zemích světa, je počet hlasování uskutečněných za jediný rok ve Švýcarsku něco absolutně nesrovnatelného.⁷⁹

4.1.1 Celostátní úroveň

Hlasování na celostátní úrovni tedy rozlišujeme na referendum a lidovou iniciativu. Přičemž sama Švýcarská ústava dále rozlišuje referendum na obligatorní a fakultativní. Obligatorní neboli povinná referenda, uskutečněná na celostátní úrovni, jsou ve Švýcarsku pořádána v případech jako jsou vstupy do mezinárodních organizací, změny federální ústavy či záležitosti týkající se přijímání urgentních federálních zákonů, jenž nemají oporu v ústavě.⁸⁰ 61 V případě, že se státní zastupitelé rozhodnou pro takovou to změnu je tato změna předmětem referenda a musí být schválena občany, v opačném případě nemůže nikdy dojít ke změně ústavy nebo vstupu do mezinárodní organizace. Dále je pořádáno referendum fakultativní, týkají se otázek běžných zákonů či některých mezinárodních smluv. V momentě vydání nového zákona mohou občané požadovat hlasování o aktuálně vydaném zákonu s kterým nesouhlasí, musí ovšem nasbírat 50 000 občanských podpisů či hlasy osmi kantonálních parlamentů a vše stihnout v intervalu 100 dní od vydání daného zákona.⁸¹ Stát má poté zákonem stanovenou lhůtu jednoho roku od úspěšného předložení podpisů na to,

⁷⁸ BERAMENDI, Virginia. *Direct Democracy The international IDEA HANBOOK*. Stockholm: International IDEA, 2008. str. 26

⁷⁹ Totéž. str. 26

⁸⁰ 61 Článek 140 Ústavy Švýcarské konfederace.

⁸¹ 27 § 9 odst. 3 zákona č. 22/2004 Sb. o místním referendu

aby byl zákon, s kterým nesouhlasí předložil občanům k lidovému hlasování, a to i když ho předtím schválil sám parlament.⁸²

A v neposlední řadě je zde institut zvaný jako lidová iniciativa, jenž dává švýcarským občanům možnost změnit ústavní zákony v případě, že nasbírají 100 000 podpisů od oprávněných voličů souhlasících s navrhovanou změnou ústavy. Po vybrání podpisů postupuje návrh k celostátnímu hlasování, ve kterém je nutné získat více než 50 % hlasů všech občanů účastnících se referenda a souhlasit více než polovina kantonů, což znamená, že v daném kantonu více než polovina občanů s návrhem souhlasila. Zvláštní skutečností je ovšem to, že se hlasování musí vždy týkat pouze změny či přijetí nové ústavy nikoliv zákona. Z tohoto důvodu se do samostatné ústavy dostávají netradiční ustanovení související se záležitostmi, které by spíše měly být upraveny běžným zákonem.

Na federální úrovni je přímá demokracie obsažena hlavně ve čtvrté hlavě švýcarské ústavy, v článcích 138-142, jenž připisují politická práva všem svým občanů starší 18 let nepodléhající ochraně z důvodu mentální choroby. Dále článek 136 stanovuje jejich politickou participaci ve federálních volbách, podepisování lidových iniciativ a účast ve federálních referendech.

Článek 138 stanovuje zmíněných sto tisíc podpisů potřebných v záležitosti lidové iniciativy nutných pro změnu federální ústavy, který musí být následně schválen lidovým hlasováním, aby vyšel v platnost. Parlament místo zásahu do lidového návrhu pouze vykonává dohled nad jeho formální správností. Návrh lze také formulovat pouze obecně, v tuto chvíli hovoříme o takzvaném požadavku, který parlament následně převede na návrh ústavního zákon. Na návrh částečné revize ústavy je rovněž potřeba sto tisíce podpisů a ten může skončit jako konečný návrh nebo jen jako určitá skica požadované úpravy, která je pak ve své finální podobě na popud lidové iniciativy předložena federálnímu parlamentu. A ten jí v případě, že bude směřovat proti pravidlům mezinárodního práva může prohlásit za neplatnou. Na uskutečnění iniciativy mají podpisy dle federálního ustanovení předkládací

⁸² ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Západoevropské politické systémy: komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2009. str 236

lhůtu osmnácti měsíců. Ta poté musí být nejpozději do tří let projednána a předložena lidu ke schválení.⁸³

Článek 140 se zabývá obligatorním referendem. Hlasování je tedy povinné při změnách federální ústavy, vstupu do mezinárodní organizace či schválení federálního zákona, který je urgentní a jeho platnost přesahuje dobu jednoho roku. Následující odstavec článku nařizuje povinná lidová hlasování v případech lidové iniciativy, týkající se změn části federální ústavy či změny jako celku a rozhodnutí, zda se má změna uskutečnit a orgány s tím nesouhlasí.⁸⁴

4.1.2 Kantonální úroveň

Jak zde již bylo řečeno, referenda a lidové iniciativy jsou ve Švýcarsku uskutečňovány i na kantonální a obecní úrovni. Komunální otázky bývají běžně řešeny v obecních referendech či na shromáždění místních občanů a samotné ústavy kantonů jsou povinně přijímány referendem.⁸⁵

Opravdovou specialitou jsou instituty lidových shromáždění v kantonech Apenzell-Innerrhoden a Glarus, kde se každoročně koná tzv. Landsgemeinde, neboli hromadné shromáždění všech dospělých občanů kantonu, kteří rozhodují o přijetí kantonálních zákonů či ústavy. V obou kantonech tak bez schválení referendem nemůže dojít k žádné legislativní změně na kantonální úrovni. Tento úkaz je naprostý unikát a jedná se o původní a nejryzejší pojetí přímé demokracie. V případě, že to není v rozporu s federálním právem a jde o návrh demokratické povahy, může si kanton prostřednictvím lidového hlasování ze své vlastní iniciativy vydávat své vlastní zákony a svou vlastní ústavu. Podle Ústavy je kanton jako samostatný státní útvar suverénní do té míry, dokud jejich suverenitu neomezuje federální ústava. Z toho důvodu jsou jimi vykonávána všechna práva, jež nejsou vyhrazena mocí federální.⁸⁶

Ze dvaceti šesti kantonů tvořících Švýcarsko, má každý kanton svojí vlastní ústavu či stranický a politický systém i jejich vládní systém bývá povětšinou velmi odlišný. V těch, ve kterých

⁸³ CABADA, Ladislav. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica, 2008. str. 242

⁸⁴ BERAMENDI, Virginia. *Direct Democracy The international IDEA HANBOOK*. 2008. str 27.

⁸⁵ Článek 51 Ústavy Švýcarské konfederace

⁸⁶ BUTLER, David. *Referendums Around The World: The Growing Use of Direct Democracy*. Washington: AEI Press, 1994. str. 103

dominuje přímá demokracie se jednou za rok uskutečňuje tradiční zemské shromáždění, většinou organizované venku na náměstí, na kterém oprávnění voliči provádějí volby a nejdůležitější politická rozhodnutí. Hlasuje se zde zdvižením ruky s rozdílně barevným hlasovacím lístkem. I když by hlasování mohla být často terčem politických podvodů a znehodnocení zapříčiněné dvojitým hlasováním, švýcarští občané jsou v tomto ohledu tak politicky disciplinovaní, že jeho tradiční pravidla dodržují a tento institut může v jejich volebním systému bez problému dále existovat.

Jelikož se, jak zde již bylo řečeno, jednotlivé kantonální ústavy od ostatních kantonálních ústav různí, jsou v případě zbylých kantonů s politickým systémem polopřímé demokracie, odlišné i jejich demokratické prvky. Tudíž o přímé demokracii se dá mluvit jen v kantonech se zemským shromážděním. U těch zbylých má lid k dispozici jak lidovou iniciativu, tak referendum v ústavou kantonálně stanovených otázkách ovšem na ostatním zákonodárství se podílejí již zástupci v kantonálně voleném parlamentu. Kantonální ústava musí být zpravidla odsouhlasena v referendu a její změna vyvolána lidovou iniciativou.

Podmínky k počtu sebraných podpisů se v různých kantonech liší. Nejvyšší počet potřebných podpisů pro lidovou iniciativu v procentuálním přepočtu na voliče je v kantonu Neuchâtel a to asi 5,7 %, kdežto v kantonu Innerrhoden je jich potřeba nejméně a to asi 0,9 %.⁹¹ Některé ústavy zprostředkovávají lidovou iniciativu i v drobnějších administrativních otázkách, některé v nich umožňují i fakultativní a obligatorní referendum. V kantonech – Uri, Turgau, Ticino, Solothurn, Shaffhausen a Bern si lidé dokonce mohou odvolat své jednotlivé zástupce. V kantonu Curych má každý volič právo předložit návrh parlamentu a v případě, že bude podpořen šedesáti členy parlamentu, stane se oficiálním návrhem zákona.⁸⁷

4.1.3 Obecní úroveň

Jazykové a náboženské rozdělení je ve Švýcarsku často spojené s hranicemi jejich obcí z toho důvodu zajišťování demokracie nelze vztahovat jen na jednotlivé kantony a federální vládu, ale i na jednotlivé obce. Existence malých demokracií na obecní úrovni je naprosto unikátním a základním prvkem švýcarského federalismu, jenž zajišťuje a rozvíjí jeho rozmanitost. Obce se starají o každodenní potřeby v nich žijících občanů, kontrolují finanční

⁸⁷ KAUFMANN, Bruno. *Guidebook to Direct Democracy in Switzerland and Beyond*. 2005. Bern: Graf-Lehmann, 2005. str. 132-135

výdaje, rozhodují o daních, poplatcích a rozpočtech, účastní se místního plánování a v neposlední řadě volí si své zastupitelské orgány a členy rad výkonných.⁸⁸

Referenda místní jsou nejčastěji užívanými referendy ve Švýcarsku. Podivuhodné je, že zatímco jsou na místní a kantonální úrovni referenda o finančních a rozpočtových otázkách vcelku běžnou záležitostí na federální úrovni jsou zakázány. Svým procesem a požadavky na referendum se kanton od kantonu různí, dokonce i v rámci kantonu v jednotlivých obcích.⁸⁹ Hlasování o pro obec důležitých záležitostech, probíhá aspoň jednou do roka přibližně v 90 % všech obcí tzv. komun na komunálních shromážděních. Počet takových komun je ve Švýcarsku něco přes dva a půl tisíce a větší polovina z nich má pod tisíc obyvatel.⁹⁰

4.1.4 Shrnutí

Mezi nejvíce zmiňované nevýhody spojované se systémem přímé demokracie se řadí podněty a otázky ve smyslu – jak zajistit dostatečnou informovanost volicích občanů, a tudíž kompetentní rozhodování o daném tématu, kdo bude mít přístup k sbírání podpisů a hlasování, jak zabránit možným podvodům u těchto aktivit, jakým způsobem zabránit dezinterpretaci a zmatení občanů, jak u hlasování zajistit takovou účast, aby dodala legitimitu vzniklému rozhodnutí a jak zajistit práva menšiny.⁹¹

Švýcarským problémem je ovšem existence velkého množství cizinců a imigrantů na jejich území, jenž ve většině případů a většině kantonů, nemají práva rozhodovat o místních záležitostech.

Cizinci zde obecně nemají nejlehčí integraci a na jejich cestě je čeká velmi dlouhý proces naturalizace, s požadavkem dlouhého pobytu na území spojeného s „dobrou pověstí“.⁹²

Jako další negativum bychom zde mohli uvést finanční náklady, vynaložené Švýcarskem na fungování jejich demokracie. Kdy jsou při každém hlasování vynaložené finanční prostředky

⁸⁸ Článek 33 ústavy kantonu Curych.

⁸⁹ BERAMENDI, Virginia. *Direct Democracy The international IDEA HANBOOK*. Stockholm: International IDEA, 2008. str. 28

⁹⁰ *Répertoire officiel des communes de Suisse* [online]. Dostupné z: https://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/fr/index/infothek/nomenklaturen/blank/blank/gem_liste/03.Document.90142.xls.

⁹¹ CRONIN, Thomas. *Direct Democracy the politics of initiative referendum and recall*. Harvard University, 1989. 207

⁹² DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2008. str. 236

na propagaci, informovanost hlasujících, zajištění personálu na sčítání hlasů a dohled. Švýcarsko tak za jednu lidovou iniciativu zaplatí v průměru deset milionů švýcarských franků. Kritizovaná je taky dlouhá časová prodleva mezi iniciativou, hlasováním a přijímáním rozhodnutí.⁹³

Švýcarsko je tedy charakteristické vcelku benevolentním systémem, jenž umožňuje vyhlásit lidové hlasování o vydaném zákonu, při dosažení limitu padesáti tisíc vybraných podpisů, jenž procentuálně přesahuje 1% voličstva. Dále nám historie ukazuje že, i stotísícový limit potřebný pro lidovou iniciativu není nedosažitelný a ve Švýcarsku jich proběhlo přes sto osmdesát.⁹⁴

I přes pomalu se snižující účast na lidových hlasování, je zde stále velké procento švýcarských občanů ochotných se účastnit politického dění a státní orgán, jenž jim nabízí objektivní informace. Nejdůležitější je, ale že se lidová hlasování uskutečňují na popud samotného lidu a nejsou pouze zástěrkou o legitimizaci politických rozhodnutí.

Pokud bychom to brali statisticky, od roku 1984 do roku 2009 bylo 25 % všech světových mechanismů řadících se pod přímou demokracii uskutečněno přímo ve Švýcarsku. Pokud bychom brali jenom ty vyvolané lidem, číslo vzroste na cifru 50 %. Jenž je vzhledem k 7,6 milionům obyvatel Švýcarska vcelku impozantní číslo.⁹⁵

4.2 Česká republika

Česká republika se jako země se zastupitelským politickým systémem, řadí mezi státy, které s přímou demokracií nemají nijak zásadní vztah ani žádné bohaté zkušenosti, jen těžko bychom její politický systém mohli porovnávat například se systémem již zmiňovaného Švýcarska. I když paradoxně již ústava Československé z roku 1920 počítala s prvkem referenda, k jeho využití ovšem nikdy nedošlo z důvodu nepřijetí žádné prováděcí normy, jež by podmínky pro konání lidového hlasování blíže upravovala.⁹⁶

⁹³ BERAMENDI, Virginia. *Direct Democracy The international IDEA HANBOOK*. Stockholm: International IDEA, 2008. str. 30

⁹⁴ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2008. str. 236

⁹⁵ ALTMAN, David. *Direct Democracy Worldwide*. New York: Cambridge university press, 2011. str. 208

⁹⁶ BUTLER, David. *Referendums Around The World: The Growing Use of Direct Democracy*. Washington: AEI Press, 1994. str 212

4.2.1 Místní a krajské referendum

V současnosti je v České republice jediným fungujícím institutem přímé demokracie místní a krajské referendum. V ústavě je sice zmínka týkající se referenda celostátního, je zde ovšem jen z jednoho konkrétního důvodu a tím je již v minulosti proběhlé celostátní referendum rozhodující o vstupu České republiky do Evropské unie. Zákon byl pouze jednorázový a udával, že vstupu České republiky do EU musí dát souhlas jeho lid ve všeobecném referendu vyhlášeném prezidentem České republiky. K přijetí tohoto návrhu byla potřeba nadpoloviční většina hlasů. Zákon byl také opatřen jakousi pojistkou, že v případě negativního hlasování, může být další hlasování vyhlášeno až za dva roky.⁹⁷

Na druhou stranu v celku využívaným prvkem na našem území je již zmíněné místní referendum. Upravuje ho zákon č. 22/2004 Sb. a uspořádat hlasování je možné na jakémkoliv území obce České republiky.⁹⁸ 141 Předmětem hlasování jsou většinou záležitosti týkající se záležitostí obce a zákonem je většinou stanoveno o čem hlasovat nelze jako například o rozpočtu obce, o místních poplatcích, o věcech jmenování volby nebo odvolání orgánů územní samosprávy.⁹⁹ Inicie je možná usnesením zastupitelstva nebo iniciací ze strany občanů, tím, že se vytvoří přípravný výbor aspoň ze tří oprávněných osob, který návrh podá. Aby ho mohl výbor podat, musí být podepsán minimálním počtem podpisů jen je stanoven na základě počtu obyvatel v obci. Poté je předán obecnímu úřadu a ten má 15 dnů od přijetí na jeho posouzení. Ten pak posoudí jeho přípustnost a v tom ohledu stanoví datum jeho konání.¹⁰⁰ Aby bylo možné brát referendum jako platné, musí se ho zúčastnit nejméně 35 % občanů dané oblasti. Dále aby se rozhodnutí stalo závazným musí pro něj hlasovat na 50 % zúčastněných voličů a alespoň 25 % ze všech oprávněných voličů zaznamenaných v seznamech.¹⁰¹

U referenda krajského jsou náležitosti značně podobné jako u referenda místního. V případě referenda krajského musí být otázky koncipované tak aby na ně bylo možné odpovědět buď

⁹⁷ *Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii konané ve dnech 13.-14.06.2003* [online]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ref2003/re13?xjazyk=CZ>.

⁹⁸ Ústava Švýcarské konfederace ze dne 18. 4. 1999. referendu, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 02.07. 2023]

⁹⁹ § 9 odst. 3 zákona č. 22/2004 Sb. o místním referendu

¹⁰⁰ § 13 odst. 3 zákona č. 22/2004 Sb. o místním referendu

¹⁰¹ § 48 zákona č. 22/2004 Sb. o místním referendu

ano nebo ne. Rozhoduje se v něm o regionálních otázkách. Hlasovat v něm může každá osoba oprávněná volit do krajského zastupitelstva a jeho konání může navrhnout pouze krajské zastupitelstvo nebo přípravný výbor, ale jen v případě že jeho návrh podpořilo nejméně 6 % voličů z daného kraje. Zákonem jsou samozřejmě stejně jako u místního stanovená témata, o kterých v referendu nelze hlasovat. K jeho platnosti je znovu potřeba minimální účasti 35 % oprávněných voličů zapsaných v seznamu oprávněných osob. Dále aby referendum vyšlo v platnost je potřeba aby pro něj hlasovala nadpoloviční většina všech jeho účastníků a alespoň 25 % oprávněných osob zaznamenaných v seznamu oprávněných voličů.¹⁰²

4.2.2 Listina základních lidských práv a svobod

Díky 18 článku Listiny základních práv a svobod neboli petičnímu právu, má každý český občan možnost obrátit se v zájmu veřejných záležitostí na státní orgány se svojí žádostí či stížností. Je ovšem zakázáno z její pomoci zasahovat do soudních záležitostí či porušovat základní lidská práva.¹⁰³

4.2.2 Referendum o přistoupení ČR k EU

Nejslavnějším a zároveň také první a poslední referendem, jenž u nás proběhlo na celostátní úrovni bylo hlasování o vstupu České republiky do Evropské unie. Naše země se v tomto ohledu inspirovala jinými státy a tuto závažnou otázku nechala rozhodnout přímo občany. Jak zde již bylo řečeno, aby bylo možné referendum uskutečnit bylo nutné přijetí ústavního zákona na jehož základě se poté referendum vykonalo. Zmíněný zákon přijali 14. listopadu a účinným se stal 1. března 2003. Referendum bylo obligatorního typu a jeho výsledek byl pro stát závazný.¹⁰⁴

Zúčastnit se hlasování mohl každý plnoletý občan České republiky. Ovšem nebyla zde možnost, aby v něm hlasovali občané žijící v zahraničí. Potřebný počet zúčastněných občanů udán nebyl, ale pro přijetí referenda musela kladně hlasovat alespoň polovina zúčastněných. K volebním urnám se dostavilo 55,21 % oprávněných voličů, přesněji 4 457 206 voličích

¹⁰² Ustanovení § 48 zákona číslo 118/2010 Sb, o krajském referendu.

¹⁰³ Článek 26 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava české republiky

¹⁰⁴ P, Fiala a Pitrová M. *Evropská referenda*. Brno: CDK, 2005. str. 10

občanů, z toho 77,33 % osob hlasujících v referendu bylo pro vstup do EU, zbylých 22,67 % bylo proti.¹⁰⁵

Pokusů o zavedení celostátního referenda u nás proběhlo hned několik a v drtivé většině případů se jednalo o návrhy pocházející z poslanecké sněmovny. Například v našem třetím volebním období návrhů na celostátní referendum proběhlo celkově 5, z toho 3 poslanecké a 2 vládní, ve čtvrtém období byl přijat ad hoc ústavní zákon, na základě vstupu do EU, proto v tomto období byl podaný jen 1 návrh. Od té doby se návrhy na celostátní referendum ještě objevili ovšem dost zastánců zastupitelské demokracie razí názor, že v tomto směru již stačilo. Důvodem k jejich neuskutečnění bude určitě i skutečnost, že je nutné, aby sním souhlasila většina poslanců z obou komor Parlamentu. K jeho přijetí je potřebná velká podpora a stojí proti sobě jak příznivci a odpůrci referenda tak přímé demokracie.¹⁰⁶

4.2.3 Politické strany v ČR podporující přímou demokracie

Ovšem ne všechny politické strany a hnutí v České republice se k přímé demokracii staví zády. Zmíněné čtyři politické strany jsou pro užití prvků přímé demokracie v českém politickém systému. A my si zde představíme jejich návrhy a programy z aktuálních a minulých volebních období.

4.2.3.1 Svoboda a přímá demokracie

První zmíněná strana Svoboda a přímá demokracie, zkráceně SPD je stranou známého českého politika Tomia Okamury, který v minulosti také vedl hnutí s názvem Úsvit přímé demokracie, které jak už název napovídá bylo rovněž zaměřené na boj za přímou demokracii.

Na internetových stránkách SPD lze vyčíst, že jsou pro radikální změny českého politického systému. Prosazují jak odvolatelnost politiků, tak uzákonění širokého referenda, jenž by občanům umožnilo rozhodovat o zásadních politických otázkách. Rovněž prosazují pevné

¹⁰⁵ *Referenda o přistoupení k EU v kandidátských zemích* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: [https://www.euroskop.cz/267/sekce/referenda-o-pristoupeni-k eu-v-kandidatskych-zemich/](https://www.euroskop.cz/267/sekce/referenda-o-pristoupeni-k-eu-v-kandidatskych-zemich/)

¹⁰⁶ FIALA, P a M PITROVÁ. *Význam a funkce evropských referend*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. str 169

oddělení moci výkonné a zákonodárné, přímou volbu hejtmanů, starostů a poslanců, či zákaz souběžného fungování na pozici poslance a ministra najednou.¹⁰⁷

4.2.3.2 Česká pirátská strana

Česká pirátská strana zkráceně „Piráti“ pod vedením Ivana Bartoše prohlašují, že jsou otevřeni přímé demokracii, jak na státní, tak evropské úrovni. Stejně jako SPD jsou pro možnost odvolání státních zástupců, jenž by se provádělo na základě podepisování petice a následného hlasování. Jedním z jejich dalších cílů je pomocí zákonodárné iniciativy umožnit občanům, sepsovat petice s návrhy zákona, jimiž by se poté musel zabývat parlament a v případě že by zákon v dané lhůtě neprošel, rozhodnulo by se o něm pomocí referenda. Odpůrci a navrhovatelé zákona by na seznam sepsali svá pro a proti, který by poté zestručněný obdržel hlasující občan.¹⁰⁸

4.2.3.3 Svobodní

Dalším stranou na seznamu je strana Svobodných. Ti ovšem nejsou jako Piráti pro koncept referenda ve kterém má lidové hlasování nahradit rozhodnutí zastupitelů, ale spíše prosazují cestu takzvaného lidového veta. Což znamená, že v případě, že naši politici něco rozhodnou má veřejnost možnost se nad věcí zamyslet a také danou věc pozastavit či zrušit v momentě, že s ní nesouhlasí. Dále by ho chtěli doplnit o dodatek, že v situaci, kdy zastupitelstvo rozhodne proti vůli většiny obyvatel, mohlo by následně dojít k rozpuštění zastupitelstva a vyhlášení nové vlády. Prohlašují také, že stát by neměl žádným způsobem ovlivňovat kampaně jako například při volbách, a vynaložení finančních prostředků na ovlivňování občanů státními úředníky by mělo být trestáno. Bývalý poslanec evropského parlamentu Jiří Payne tvrdí, že zastupitelé pod hrozbou konce mandátu za jejich pochybení, by dělali přesně to, co naše země potřebuje.¹⁰⁹

¹⁰⁷ *Politický program SPD* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/program>

¹⁰⁸ *Přímá demokracie* [online]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/program/dlouhodoby/prima-demokracie/>

¹⁰⁹ *Politický program Svobodných* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://www.svobodni.cz/politicky-program/>

4.2.3.4 ČSSD

Poslanci ČSSD již v minulosti předkládali návrhy celostátního referenda, rovněž hlasovali pro přímou volbu prezidenta České republiky a podporovali zákon o místním a krajském referendu.¹¹⁰

4.3 Amerika a Přímá demokracie

Američtí zakladatelé si uvědomovali myšlenku Jeana Jacquese Rousseaua, jenž zdůrazňoval, že rozsáhlé území není možné spravovat pomocí vlády lidu, proto se také vydali cestou republikánského zřízení.¹¹¹ Obávali se také, že by takový státní systém mohl vyústit v tyranii většiny.¹¹² I tak, ale na území Spojených států amerických, mají prvky přímé demokracie dlouhodobou tradici. První referendum zde bylo uspořádáno v roce 1640 v Massachusetts, často také docházelo ke změnám federální ústavy přímo občany.¹¹³ Aktuálně má přes 70 % žijících Američanů, ve své ústavě zakotveny prvky přímé demokracie. Nejvíce rozšířené jsou v západních státech USA.¹¹⁴

4.3.1 Kalifornie

Dalším příkladem využívání systému přímé demokracie v praxi je Americký stát Kalifornie, vybrána spíše jako záporný příklad jejího fungování, jelikož se s částečnou dopomocí svých obyvatel a jejich lidových hlasování o státních rozpočtech a daních dostala do velké finanční krize.

¹¹⁰ ANO, ČSSD a Piráti se shodli na zákonu o referendu [online]. 2019 [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/500520-ano-cssd-a-pirati-se-shodli-na-zakonu-oreferendu.htm>

¹¹¹ JAY, John, Alexander HAMILTON a James MADISON. *Listy federalistů: soubor esejí psaných na podporu 17. září 1787 nové Ústavy předložené federálním Shromážděním*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. str 87-90

¹¹² JAY, John, Alexander HAMILTON a James MADISON. *Listy federalistů: soubor esejí psaných na podporu 17. září 1787 nové Ústavy předložené federálním Shromážděním*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. 70-75

¹¹³ MATSUSAKA, John G. Direct Democracy Works. *Journal of Economic Perspectives* [online]. 2005. str. 168

¹¹⁴ JAY, John, Alexander HAMILTON a James MADISON. *Listy federalistů: soubor esejí psaných na podporu 17. září 1787 nové Ústavy předložené federálním Shromážděním*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994

Na kalifornském území mají občané právo iniciativy již od roku 1893. Jako stát, ale uvedla Kalifornie iniciativní právo až v roce 1911.¹¹⁵ V roce 1920 zde ovšem kvůli užití prvků přímé demokracie došlo k utlačení menšiny Japonců, kterým tímto způsobem byla omezena majetková svoboda.¹¹⁶ Poté zde na delší dobu nebylo prvků přímé demokracie využíváno vůbec, až do 70 let, kdy se občané spojili a pomocí referendum si zažádali o snížení daní z nemovitosti jež v těchto letech extrémně vzrostli a které jejich zákonodárci snižovat nechtěli.¹¹⁷

4.3.2 Legislativa v Kalifornii

Instituty přímé demokracie využívané Kalifornií jsou hlavně lidová iniciativa, referendum a recall neboli odvolání, které jsou článkem 2. zaručené kalifornskou ústavou a ve zmíněném článku jsou zastoupené v odstavcích 8. až 19. Nejzásadnější skutečností vyplývající z článku je, že voliči mohou přijímat a odmítat zákony či jejich části a dále také výše výdajů státu nebo návrhy tykající se daňových odvodů.¹¹⁸

Při získání 5 % podpisů z celkového počtu voličů hlasujících pro kandidáty na post guvernéra v minulých volbách, může být voličem starším 18 let navrhnout zákon či dodatek k ústavě v kontextu zákona a při dosažení 8 % podpisů ze zmíněného celku v kontextu ústavního dodatku.¹¹⁹

V případě, že se na zmíněná čísla podíváme podrobněji zjistíme, že je pomyslná laťka potřebná pro lidová hlasování nastavena poměrně nízko. Převedeno na období 2014 až 2018 hovoříme asi o 366 000 vybraných podpisů pro iniciování zákona a 585 000 pro ústavní

¹¹⁵ ZAKARIA, Fareed. *Budoucnost svobody*. Praha: Academia, 2004.

¹¹⁶ MATSUSAKA, John G. The eclipse of legislatures: Direct democracy in the 21st century. *Public Choice* [online]. 2005. str. 157-177

¹¹⁷ MATSUSAKA, John G. The eclipse of legislatures: Direct democracy in the 21st century. *Public Choice* [online]. 2005. 185-206

¹¹⁸ *California Constitution. Article 2 Voting, initiative and referendum, and recall* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: : http://www.leginfo.ca.gov/.const/.article_2

¹¹⁹ *California Constitution. Article 2 Voting, initiative and referendum, and recall* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: : http://www.leginfo.ca.gov/.const/.article_2

dodatek.¹²⁰ Podmínkou pro odvolání voleného zástupce je získání 12 % podpisů a přiložené zdůvodnění, jenž požadované odvolání odůvodňuje.¹²¹

4.3.3 Finance

Jak zde již bylo naznačeno, lidová hlasování a iniciativy mají velký vliv na Kalifornské státní finance. Kalifornští občané si v podstatě rozhodují o státním rozpočtu a také ho omezují výdajovými stropy, kvůli kterým má vláda pak jen omezené možnosti v dobách fiskální krize.¹²² Na partikulární programy jsou zde vykládány obrovské peněžní prostředky, na druhou stranu dochází ke snižování růstů daní, což má za následek, že příjmy nepokryjí všechny výdaje, vláda z důvodů legislativy nemá dostatečnou možnost pracování s veřejným rozpočtem a zároveň je po ní vyžadována odpovědnost ohledně politického rozhodování. Z těchto důvodů je Americký Stát Kalifornie v jedné finanční krizi za druhou.¹²³

Nejvíce zmiňovaným příkladem je v tomto ohledu návrh, ve kterém si občané odhlasovali částku 34 miliard amerických dolarů ze státního rozpočtu vynaloženou na vzdělání. Jenž je samozřejmě velmi důležité, ovšem Kalifornii tento výdaj zablokoval necelou 1/3 z celkového státního rozpočtu, v té době dosahujícího celkové částky 119 miliard. A z tohoto důvodu, další navrhované stropy, již nemohli přesáhnout hranici 5 miliard dolarů.¹²⁴

Nehledě na skutečnost, že dle statistik financování pěti zákonodárných iniciativ vyjde stát přibližně na podobnou částku co prezidenta USA na jeho prezidentskou kampaň. Což značí jistou finanční náročnost.¹²⁵

¹²⁰ *California Constitution. Article 2 Voting, initiative and referendum, and recall* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: : http://www.leginfo.ca.gov/.const/.article_2

¹²¹ *California Constitution. Article 2 Voting, initiative and referendum, and recall* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: : http://www.leginfo.ca.gov/.const/.article_2

¹²² MATSUSAK, John G. *Direct Democracy and Fiscal Gridlock: Have Voter Initiatives Paralyzed the California Budget?*

¹²³ MATSUSAKA, John G. *Direct Democracy Works. Journal of Economic Perspectives* [online]. 2005. str. 338 - 339

¹²⁴ MATSUSAK, John G. *Direct Democracy and Fiscal Gridlock: Have Voter Initiatives Paralyzed the California Budget?* [online].

¹²⁵ MATSUSAKA, John G. *Direct Democracy Works. Journal of Economic Perspectives* [online]. 2005. str. 203

4.3.4 Recall

V souvislosti s využitím recallu bylo asi nejznámější událostí odvolání demokratického guvernéra Graye Davise v roce 2003. A jeho nahrazení hollywoodským hercem Arnoldem Schwarzeneggerem. Jenž se snažil k referendu předkládat reformní balíčky, aby ulehčil legislativní proces. Za nové volby a propagaci zmíněných balíčků utratila Kalifornie přes 350 milionů korun a díky prvkům přímé demokracie byli v lidových hlasováních občany všechny jeho návrhy zamítnuty.¹²⁶

Bylo by pošetilé tvrdit, že za všechny finanční potíže probíhající v Kalifornii můžou instituty přímé demokracie, ať už lidmi vyvolané zákonodárné iniciativy, odvolání nebo referenda, možná by Kalifornie byla v úplně stejné finanční krizi i bez participace občanů na finanční politice, ovšem v souvislosti s uvedenými údaji lze vyvodit, že tyto instituty na tom svůj podíl také mají.

4.4 Porto Alegre

Skvělým příkladem, kdy nějaký prvek přímé demokracie značně pomohl městu k rozkvětu a jeho obyvatelům výrazně zlepšil životní situaci je brazilské město Porto Alegre. V tomto městě dříve vládla obrovská korupce a město vykládalo jen minimální finanční prostředky na zvyšování životní úrovně. Dalo by se říct, že město bylo na pokraji bankrotu. Nefunkční byrokracie uchvacovala celou obec a byla nouze o nejzákladnější životní potřeby. Nebyla zde téměř žádná kanalizace, ve školách chyběli křídý, v nemocnicích nebyl aspirin. Až do roku 1989 kdy se zde zavedli jisté prvky přímé demokracie a k moci se dostala strana Paritot dos Trabalhadores.

Tato obec je živoucím důkazem toho, že občanská participace na řízení státu může zvýšit efektivitu veřejných výdajů. Z těchto důvodů a z důsledku stálého vyvíjení tlaku na městskou administrativu, aby vysvětlovala své výnosy, tak v Porto Alegre vymýtli ze systému korupci a klientismus, jenž městu vadili v ekonomickému růstu a podryvali místní životní situaci.

¹²⁶ HASEN, R. L. Assessing California's Hybrid Democracy. *California Law Review* 97 (5): 1501–1514. [online]. [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20677915>

Poté co si finance svého města lidé začali řídit sami, nebylo již možné peníze krást či uzavírat fiktivní kontrakty. V důsledku toho se počet obyvatel s přístupem ke kanalizaci zvýšil z necelé poloviny na necelou většinu, slumová oblast, do které dříve kvůli zablácené cestě nemohli dojet ani popelářská auta či sanitky se zpřístupnila a jen rok po zavedení systému přímé demokracie byly příjmy občanů o 40% vyšší než předchozí rok.¹²⁷

Dosáhnutí tak výrazné progresu ve zlepšování životní úrovně v Porto Alegre za pomoci prvků přímé demokracie, bylo samozřejmě možné jen z důvodů toho, jak v moc drastické situace se v přechozích letech zmíněná oblast nacházela. Každopádně to stále ukazuje skutečnost, že pokud jsou instituty přímé demokracie využívány správně může to vést až ke zlepšení životní úrovně obyvatel v dané zemi. Dále jsem se na příkladu Americké Kalifornie přesvědčili o tom, že to tak, ale nemusí být vždy. Z výše uvedených příkladů můžeme vyvodit, že klíčem k správně fungující přímé demokracie vede množství spolu souvisejících skutečností. Ať už je to správná informovanost či zodpovědnost obyvatel využívajících institutu viz. Švýcarská konfederace proti špatně o rozpočtu rozhodující Kalifornii. Nebo to, jaký mají obyvatelé a statní zástupci k danému politickému systému vztah viz. Švýcarsko se svojí dlouholetou tradicí proti České republice, která je a nejspíše ještě dlouho bude zemí s převážně zastupitelským zřízením.

5 Přímá demokracie pro a proti

5.1 Kritika přímé demokracie a její proti argumentace

Jedním z nejpoužívanějších argumentů proti systému přímé demokracie bývá, že voliči nejsou dostatečně kompetentní k tomu, aby za sebe rozhodovali důležité politické otázky, o kterých by měl podle nich spíše rozhodovat odborník. Ovšem naši zástupci také nejsou odborníci orientující se ve všech směrech. Většinou ve svém okolí mají skupiny odborníků na řešené téma, kteří jim daný problém přiblíží a seznámí je s jejich možnostmi.¹²⁸ Což teoreticky značí, že v případě, že by tito odborníci v daném problému vzdělali místo volených zástupců voliče, jak to funguje například ve Švýcarsku, měli by být v rozhodování o daném

¹²⁷ *Přímá demokracie v Porto Alegre: Pdemokracie.ecn.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.pdemokracie.ecn.cz/cs/index.php?pg=literatura>.

¹²⁸ BEHROUZI, Majid. *Democracy as the Political Empowerment of the Citizen*. USA: Lexington Books, 2005. str. 152

problému stejně kompetentní jako jejich zástupci. Nemluvě a o skutečnosti, že stát bere voliče jako kompetentního v případě, kdy si má zvolit politickou stranu, jenž za něj bude po dobu nadcházejících čtyř let rozhodovat, ale ihned po volebním období se z té stejné osoby stává nekompetentní bytost.¹²⁹

Dalším celkem často používaným argumentem odpůrců přímé demokracie je, že při ní hrozí utlačování menšiny většinou či porušování lidských práv. Toto je, ale spíše argument mířený proti demokracii jako celkově, jelikož šance toho, že se něco takové stane v demokracii zastupitelské je úplně stejná jako v demokracii přímé. Krásným příkladem jsou nacisté, kteří v Německu získali svojí moc parlamentní cestou. Přímá demokracie samozřejmě pro menšiny není žádnou hrozbou, kterékoliv rozhodnutí vyjádřené občany musí být v souladu s platnou ústavou. Naopak při správně nastaveném počtu podpisů mohou menšiny pomocí referenda prosadit své návrh či aspoň vyvolat hlasování a upozornit na danou tematiku.¹³⁰

Odpůrci také často upozorňují na rozdílnost občanů, různost názorů a širokou pluralitu zájmů vyskytujících se ve společnosti, kvůli kterým by bylo praktikování přímé demokracie nepraktické a neefektivní. Však demokracie by přeci měla být založena na tom, že se snaží pro společnost vybrat ze všech existujících variant, ten nejlepší kompromis, a to nejlepší možné rozhodnutí. V politice jistě neexistuje vždy jen jedna správná cesta, ale více cest, z kterých si můžeme vybrat, právě díky této společenské rozmanitosti.¹³¹

Další zde vyřčenou obavou je, že občané sami nedokážou rozpoznat své pravé zájmy nebo zájmy celé společnosti. Zde se, ale nabízí otázka, zda jsou toho vůbec schopni volení zástupci, když už toho nejsou schopni sami občané. Od věci také určitě není zmínit to, že ve Švýcarsku toho obyvatelé jsou schopni již přes sto let.¹³²

Kritizováno také bývá to, že u občanů postupně klesá jejich zájem o politiku a politickou participaci. Jediné, co se na to dá říct je, že právě zavedením institutů přímé demokracie, by se tento problém dal vyřešit. Politici se nemohou divit, snižujícím zájmu o politickou

¹²⁹ BEHROUZI, Majid. *Democracy as the Political Empowerment of the Citizen*. USA: Lexington Books, 2005. str. 152

¹³⁰ VERHULST, Jos a Arjen NIJEBOER. *Priama demokracia: fakty a argumenty k zavedeniu občianskej iniciatívy a referenda*. Brusel: Democracy International, 2007. str. 64

¹³¹ BEHROUZI, Majid. *Democracy as the Political Empowerment of the Citizen*. USA: Lexington Books, 2005. str. 152

¹³² PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státní věda*. Praha: Linde, 1998. str. 180

participaci, když všechny politické otázky, rozhodují za své občany jejich volení zástupci, čímž jím navazují pocit toho, že stejně nic změnit nemohou a ti v posledních letech už nechodí ani k volbám do poslanecké sněmovny. Díky zavedení prvků přímé demokracie, by lidé mohli znovu nabýt pocitu, že mohou o něčem rozhodnout či ve svém okolí něco změnit. A je více než jisté, že po jejich zavedení v tomto směru již nemůže dojít ke zhoršení situace.¹³³

V souvislosti s přímou demokracií se také mluví o možnosti zmanipulování mediální kampaně pomocí vynaložených finančních prostředků a využití tak referenda pro své osobní záměry. Což ovšem není hrozící problém jen u demokracie přímé, ale i zastupitelské. Tomuto problému by se jednoduše dalo předcházet stanovením pevného finančního stropu, jenž by pak bylo možné využít pro svojí volební kampaň. Nemluvě o tom, že v přímé demokracii je o mnoho lehčí odvolat zástupce, neplněního sliby z draze financované kampaně.¹⁴⁶ Zastánci demokracie přímé také proti argumentují, že podle nich je mnohem jednodušší ovlivnit menší skupinu politiků než větší skupinu voličů.¹³⁴

Podle odpůrců je taktéž možné zneužití přímé demokracie ve smyslu usnadnění nástupu totalitnímu či autoritativnímu režimu, jak se již povedlo v minulosti pomocí institutu referenda například Napoleonovi Bonaparte nebo Adolfu Hitlerovi. Tady ovšem lze proti argumentovat tím, že Nacisté v dřívějším Německu dosáhli moci parlamentní cestou, což znamená, že k takovým manipulacím může docházet i ve volbách parlamentních.¹³⁵

Námitkou odpůrců je rovněž to, že voliče lze manipulovat pomocí zavádějící položených otázek v referendu. Kdy by otázku mohli nesprávně pochopit a hlasovat tak pro možnost, pro kterou by se normálně nerozhodli. Tato skutečnost tu samozřejmě je. Dá se tomu, ale pochopitelně vyhnout stanovením a dodržováním základních pravidel pro formulování otázek. Jako například její jasnost, přehlednost, jednoduchost a nestrannost.¹³⁶

¹³³ VERHULST, Jos a Arjen NIJEBOER. *Priama demokracia: fakty a argumenty k zavedeniu občianskej iniciatívy a referenda*. Brusel: Democracy International, 2007. str 64

¹³⁴ VERHULST, Jos a Arjen NIJEBOER. *Priama demokracia: fakty a argumenty k zavedeniu občianskej iniciatívy a referenda*. Brusel: Democracy International, 2007. str. 69

¹³⁵ SOKOLEWICZ, Wojciech. *SOKOLEWICZ, Wojciech. Spojování zastupitelské a přímé demokracie v polském ústavním právu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011. str 787

¹³⁶ VERHULST, Jos a Arjen NIJEBOER. *Priama demokracia: fakty a argumenty k zavedeniu občianskej iniciatívy a referenda*. Brusel: Democracy International, 2007. str 74.

Dalším často zmiňovaným argumentem bývá neefektivnost a logistická nepraktičnost spojená s lidovým hlasováním, který vzhledem k počtu volících obyvatel v nynějších státech světa lze brát jako pochopitelný.¹³⁷ Na druhou stranu toto hlasování v podstatě není o nic víc nepraktické než jakékoliv probíhající volby. Dalo by zde vytýkat i finanční stránku u pravidelně probíhajících hlasování, která by určitě nebyla levná. Každopádně tyto dva problémy jak logistické, tak finanční lze vyřešit možností internetového hlasování z domova, které některé zahraniční státy již využívají.

Poslední zde vyřčenou kritikou je argument, že se voliči starají jen o své osobní zájmy a nehlasovali by ve prospěch celé společnosti. Zkrátka, že lidem chybí smysl pro zodpovědnost.¹³⁸ Dle mého názoru tento argument dělá z lidí zas jen neschopný dav individuí, jež nechápou způsob fungování státu, jdoucí jim jen o svoje blaho na úrok celé společnosti. V případě, že by to tak bylo, už by se tu před pár lety objevil jedinec, s novou politickou stranou s programem zaštiťujícím nejnižší daně. A dle predikce zmíněné námitky by se teoreticky dostala k moci. Skutečnost nám však ukazuje, že to tak není a lidé dobře vědí o důležitosti daní pro funkci státu.

5.2 Příklady neúspěšného fungování referenda ve světě

Jako první příklad nesprávně fungujícího institutu přímé demokracie ve světě, byl v práci již uvedený Americký stát Kalifornie a jeho lidové hlasování na téma státní rozpočet a snižování daní. Tato kapitola rozebere další tři příklady referend, které si po svém uskutečnění prošli značnou kritikou ve světě.

5.2.1 Nizozemsko

Dalším nezdařilým pokusem o užití přímé demokracie bylo zavedení institutu referenda v Nizozemsku. Jeho zavedení vyšlo v platnost v roce 2015 a vydrželo do roku 2018, tedy necelé tři roky. Od jeho užívání se muselo ovšem odstoupit, jelikož se Nizozemské vládě neosvědčilo. Vláda se k tomu vyjádřila tak, že nebyla spokojená s hlasováním svých občanů a také se bála možnosti zneužití plebiscitu.

¹³⁷ BEHROUZI, Majid. *Democracy as the Political Empowerment of the Citizen*. USA: Lexington Books, 2005. str. 152

¹³⁸ VERHULST, Jos a Arjen NIJEBOER. *Priama demokracia: fakty a argumenty k zavedeniu občianskej iniciatívy a referenda*. Brusel: Democracy International, 2007. str. 65

Za 3 roky fungování institutu referenda proběhla v Nizozemsku dvě hlasování. První bylo v roce 2016, ve kterém se 64 % nizozemských občanů vyjádřilo negativně proti prohlubování vztahů mezi Evropskou Unií a Ukrajinou, jenž by dle odborníků mohlo vést až ke kontinentální krizi. Nizozemští občané byli poté hluboce kritizováni zbytkem světa za nepochopení situace a toho, že význam hlasování daleko přesahuje Nizozemsko samotné. K tomu se poté Nizozemská vláda vyjádřila, že příčina hlasování proti Asociační dohodě s Ukrajinou byla spíše z důvodů vypuštění pomluv a milných informací do společnosti než samotným tématem vyhlášeného hlasování.

Dva roky na to nizozemská vláda zrušili jak možnost poradního referenda, tak pozastavila přípravu zákona o referendum obecním s tím, že je nelogické ve složitých otázkách odpovídat pouze způsobem Ano nebo NE. Političtí odborníci kritizovali Nizozemsko také za to, že nastavili hranici potřebných podpisů pro vyhlášení referenda velice nízko, což by mohlo zapříčinit jeho zneužití a manipulace.¹³⁹

5.2.2 Kolumbie

Mezi další velmi šokující výsledek lidového hlasování patří i odmítnutí mírové smlouvy mezi Kolumbií a FACR, samotnými obyvateli Kolumbie. Kdy v roce 2016, bylo kolumbijským obyvatelům pomocí referenda umožněno skončit přes padesát let trvající válku mezi Kolumbijskou vládou a guerillovým hnutím FACR. Pro neukončení padesát dva let dlouhé války v zemi hlasovalo těsných 50,2 %. Což z důvodu velmi nízké účasti bylo asi jen několik desítek voličů. Výsledek hlasování většinu kolumbijské populace dohnali až k pláči. Kvůli nepřetržitým bojům zde totiž umřelo již přes dvě stě tisíc lidí a osm miliónů jich bylo nuceno opustit své domovi, nehledě na fakt, že dlouho trvající boje ničí i samotnou zemi.

Vyjednat mírovou dohodu trvalo čtyři dlouhé roky. Voličům hlasujícím proti míru samozřejmě nešlo o neukončení války, ale o dojednané podmínky, které pro členy FACR znamenali jak amnestii, tak jejich zapojení do vládních politických složek. Vzhledem k činům spáchaným organizací podmínky sice nebyly spravedlivé ovšem pro dosažení míru byly naprosto klíčové.

¹³⁹ *Nizozemsko ruší možnost poradního referenda* [online]. Dostupné z:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2422051-nizozemsko-proti-proudu-rusi-poradni-referendum-lide-stejne-nakonec-hlasuji-o-necem>.

Touha po pomstě kolumbijských obyvatel tedy v roce 2016 vyhrála nad odpuštěním a konečným dosažením míru.¹⁴⁰

5.2.3 Velká Británie

Poslední zmíněným příkladem referenda, jenž nejspíše nedopadlo tak jak by mělo je hlasování Velké Británie o odchodu z Evropské Unie. Které sice skončilo s kladným výsledkem, ale aktuálně si většina britských obyvatel myslí, že k němu nikdy nemělo dojít.

Hlasování o brexitu se tedy konalo 23. června roku 2016, zúčastnilo se ho nadměrných 72 % voličů a 51,9 % z nich se vyslovilo pro odchod z Evropské Unie.¹⁴¹ Od konání referenda uběhlo 7 let a větší část obyvatel Británie, začíná tento krok za lepší budoucnosti vidět spíše negativně. Velká Británie od svého vystoupení utrpěla ztrátu pěti procent HDP, přibyli jí jak spousta potíží při vyjednávání podmínek s EU, tak obchodní bariéry a ubyla pracovní síla ze zahraničí. Podle průzkumů by v dnešní době pro zpětný vstup do EU bylo přes 60 % voličů.

Nejhůře to ovšem nese skotská část obyvatelstva, která pro výstup z EU nehlasovala a pro lepší vazby sní by podle všeho byla i dnes. Jejich ekonomika se kvůli odchodu potýká s řadou strukturálních problémů, s kterými se špatně vyrovnává. Skotsko také naznačilo, že jde o ohrožení jejich autonomie a respektování jejich rozhodnutí v tomto směru.¹⁴²

Tyto tři zmíněné příklady demonstrují myšlenku, že i rozhodnutí většiny obyvatel nemusí být pro všechny obyvatelé tou správnou cestou a zastupitelská rozhodnutí mohou někdy zbytek společnosti ochránit před ní samou.

¹⁴⁰ Referendum jako zradny nastroj vule lidu. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/23857-referendum-jako-zradny-nastroj-vule-lid>.

¹⁴¹ Historicke rozhodnutí pro brexit hlasovalo 51,9 procenta britu. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1826735-historicke-rozhodnuti-pro-brexit-hlasovalo-519-procenta-britu-proti-481>.

¹⁴² *Británie si připomněla výročí brexitového referenda* [online]. Dostupné z: <https://www.newstream.cz/nazory/karel-pucelik-britanie-si-pripomnela-vyroci-brexitoveho-referenda-neni-vsak-co-slavit>.

5.3 Kritika zastupitelské demokracie.

Zastupitelská demokracie je v současnosti nejrozšířenější a nejtradičnější formou demokracie, najdou se ovšem lidé, jenž tuto formu demokracie nevidí jako příliš demokratickou. A tvrdí, že když vezmeme v potaz skutečnost, že demokracie je prosazování zájmů celé společnosti, kdežto strany jsou spíše prosazování zájmů části určité na úkor společnosti celé. Dalo by se říct, že tento způsob vlády je vlastně trochu opakem pravé demokracie. V současnosti, tedy politická strana představuje a zastupuje jen zájmy určitých skupin obyvatel, vládne ovšem celému jejímu celku.

Kritizováno je hlavně to, že demokracii neboli takzvanou vládu lidu dnešní zastupitelská demokracie v mnoha ohledech nepřipomíná. Lid si sice vybere svého zástupce, jenž za něj bude celé čtyři roky rozhodovat, ovšem během toho časové období vykonávají politici svá rozhodnutí z vlastní vůle. A tím, že někoho pověříme zastoupením a dáme mu možnost rozhodovat, ještě neznamena, že bude rozhodovat v našem zájmu. Z politiky se stal mocenský boj o hlasy, ve kterém každý politik ve volebním období slíbí lidem, co si myslí, že chtějí slyšet, ovšem při svém zvolení se chovají, jako by jim nedocházelo, že svou moc mají pouze propůjčenou od svých voličů na dané období a na své předvolební sliby si v něm většinou už ani nevzpomenou.

Hlavním důvodem přispívajícím ke krizi zastupitelské demokracie je skutečnost že politické strany přijímají nebo mají možnost přijímat rozhodnutí s kterými většina voličů nesouhlasí, jenž u voličů vyvolává pocit, že svými zástupci nejsou zastupováni a politické strany si dělají co se jim zlíbí. Což má za následek, že samotná politika a zastupitelské volby u lidí ztrácí na hodnotě, jelikož nabývají falešného pocitu, že ani volbami nemohou nic změnit.

Nemluvě o skutečnosti, že politické strany mají v současnosti obrovský přístup k informačním médiím, jejichž pomocí mohou manipulovat s veřejným míněním a podsouvat lidem informace na základě, který se poté rozhodují.¹⁴³

¹⁴³ Valach, M., Dvořáková, V., Černý, P. *Rozhlas.cz. Přímá demokracie - naděje nebo omyl?* [online]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p_dat_from=29.4.2006&p_gt=1&p_po=-1&p_kat=-1&p_st=-1&dni=1&p_sort=A>

5.4 Výhody přímé demokracie

O aktuální politiku se zajímá čím dál tím méně lidí a negativních názorů na ní čím dál tím více přibývá. Častěji se objevují názory veřejnosti, že dnešní politika je spíše věcí peněz, moci a populismu, do předních funkcí se dostávají lidé, kteří chtějí získané moci spíše využít pro svoje vlastní dobro a zvolení státní zástupci okrádají stát a jeho občany při každé příležitosti, která se jim naskytne. Ať je to pravda nebo ne aktuální politika získává od svých občanů stále se zvyšující negativního hodnocení. Volební účast se nepřetržitě zmenšuje, jelikož lidé nabývají falešného dojmu, že jejich hlas nic nerozhodne. Dalo by se říct, že se nynější zastupitelská demokracie pomalu, ale jistě ocitá v krizi.¹⁴⁴

Přímá demokracie zajisté nedokáže udělat ze státu dokonalé místo k životu. Nelze ale přehlížet fakt, že, by zavedení prvků přímé demokracie mohlo aspoň částečně vyřešit zmíněné problémy. Částečně hlavně z důvodů, že úplné vymýcení korupce či stoprocentní účast ve volbách je samozřejmě nesplnitelný úkol a vždy se najdou jedinci, kteří se budou pokoušet své moci zneužít ve svůj vlastní prospěch nebo jedinci s nulovou chutí podílet se na řízení státu.

Z praxe ovšem můžeme vyvodit skutečnost, že ty oblasti, ve kterých se objevují výše zmíněné problémy, instituty přímé demokracie opravdu pozitivně ovlivňují a, že mohou pozitivně ovlivnit i příjmy obyvatelstva. Zajisté nejvíce ovlivňují oblast finančních úniků, vinou toho, že se obecní zastupitelstvo nachází pod neustálým tlakem a dohledem ze strany veřejnosti, které má moc jeho nepatřičná rozhodnutí zvrátit. Nejsou zde tedy takové možnosti k úplatkům a zároveň se u občanů ztrácí tendence se neplacení daní vyhýbat v případech, že si sami odsouhlasili, na co jejich peníze půjdou.¹⁴⁵

Díky institutům jako je například recall, nad politiky visí jakýsi pomyslný meč, kvůli kterému si nemohou dovolit přehlížet názory veřejného mínění. V případě, že ano je možné je díky němu odvolat nebo alespoň, pomocí jiných institutů jejich nepatřičné rozhodnutí změnit. Vlivem čeho, občané dostanou pocit, že to oni sami si řídí svoji obec nebo stát. Což bude mít samozřejmě za následek další pozitivní skutečnost. A to, že po takto nabytém pocitu ve

¹⁴⁴ VALACH, Milan. *Svět na předělu: studie o krizi současné společnosti*. Brno: Doplněk, 2000. str 297

¹⁴⁵ *Hnutí za přímou demokracii: Pdemokracie.ecn.cz: Nejčastější otázky* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <http://www.pdemokracie.ecn.cz/cs/index.php?pg=faq>

společnosti automaticky vzroste obecný zájem o státní politiku a o participaci v ní. Stačí jedna pozitivní zkušenost s hlasováním v referendu, díky níž se jedincovi nějakým způsobem přilepší v jeho životě a pravděpodobným výsledkem bude výrazné zvýšení jeho politického angažování a zjišťování si informací o dalších možných změnách.¹⁴⁶

Je také dokázáno, že typ politického systému zásadně predikuje určité hodnoty a rysy celé společnosti v něm žijící. Ve státě založeném na komunistické ideologii, ve kterém by měla hlavní slovo například dělnická strana budou pravděpodobně její obyvatelé méně vřelý k podnikatelů. Za to vzhledem k podstatě fungování demokracie, by její společnost měla vykazovat spíše větší ohleduplnost a vzájemnou toleranci, proto by byla škoda jí dále nerozvíjet a nevyužívat alternativ jenž nám přináší.¹⁴⁷

A v neposlední řadě nespornou výhodou vlády lidu je absence válek, jelikož v minulosti byly války převážně iniciované jednou osobou nebo skupinou osob z vyšších pozic mající z těchto krveprolití užitek, za to při vládě lidu se ve většině případů nemůže stát, že by se většina obyvatelstva rozhodla pro prolévání krve.

5.5 Přechod k přímé demokracii jako její přirozený vývoj

Přímá demokracie má jistě je své mouchy a lidé by se museli nejdříve naučit jak těchto nástrojů správně a zodpovědně využívat k jeho bezproblémovému fungování. Část politických teoretiků je, ale toho názoru, že přechod od zastupitelské demokracii k přímé demokracie je jediný správný a taktéž nevyhnutelný vývoj.

V minulosti se přestalo užívat přímé demokracie hlavně z důvodu, že s její pomocí bylo velmi obtížné spravovat tak rozsáhlá území jako byli například polis nebo dokonce celé státy a říše. Jelikož cestovat několikrát do roka přes půl země, kvůli lidovému hlasování je z jistého pohledu opravdu nelogické, neudržitelné a neefektivní. Každopádně v současnosti, kdy máme velmi vyvinutou telekomunikaci, internet a ostatní možnosti, jak se z pohodlí domova dorozumívat s někým kdo žije na druhé straně planety, už tato alternativa zas tak nereálná není. V dnešní době by každý v lidovém hlasování mohl hlasovat z pohodlí domova pomocí počítače a internetu.

¹⁴⁶ VALACH, Milan. *Svět na předělu: studie o krizi současné společnosti*. Brno: Doplněk, 2000. str. 297

¹⁴⁷ VALACH, Milan. *Češi v neklidné době*. Brno: L. Marek, 2006. str. 19

Vývoj demokracie k přímé demokracii se dokonce může zdát i jako přirozený vývoj proto, že naším předkům na začátku vládl jako bůh svou neomezenou mocí jeden panovník, poté díky urozenému původu pár vyvolených šlechticů, v současnosti jsou to naši volení zástupci, kterým jsme moc svěřili do rukou sami a dalším vývojovým mezníkem bychom mohli být přímo my občané rozhodující si sami o našich vlastních životech.¹⁴⁸

Za naši historii také čím dál tím více lidí, skupin či ras postupem času získalo svá lidská práva nebo politickou moc. Ať už to jsou Afroameričané, kterým bylo přiznáno občanství či získali svá práva volit na konci 19. století nebo například ženy, které byli zrovnoprávněné až na začátku 20. století a bylo jim přiznáno právo volit¹⁴⁹

Proč by se tedy na Jak zde již bylo řečeno byl by to přirozený vývoj od vlády jednoho k vlády všech. Také s nezastavitelným pokrokem a technologiemi roste objem a kvalita informací ke kterým má volný přístup většina populace. Lidé dříve nevěděli, jak si okolní věci vysvětlit, proto tíhly k bohu a na slovo ho poslouchali, poté díky šíleným teoriím antických filozofů, přišli první pokusy o vysvětlení si předtím nejasných skutečností. Ovšem v dnešní době máme internet a ostatní zdroje s nevyčerpatelným množstvím nezávislých informací, jež zapříčinili to, že se lidé v dnešní době, čím dál tím více individualizují, navzájem odlišují, mají nejrůznější filozofie, názory, přesvědčení, a tudíž čím dál tím menší potřebu toho, aby za ně rozhodoval někdo jiný. Také ze světa čím dál tím více ubývá násilí, úmrtí, strachu a stává se pohodlnějším místem pro život, což zapříčiňuje, že se lidé cítí více sebejistě, hůře se s nimi manipuluje a budou mít čím dál tím větší potřebu vystupovat z davu či proti systému.¹⁵⁰

6 Závěr

Přímá demokracie má v našem světě obrovskou tradici a její kořeny sahají až neuvěřitelných 25 století zpět do antického Řecka, objevují se názory, že je to ten jediný a pravý druh demokracie. Přímá demokracie určitě není bezchybným a dokonalým způsobem vedení státu a lidská hlasování se mohou v rukou občanů mnohdy stát nebezpečnou zbraní, jak nám demonstrovala část poslední kapitoly s příklady neúspěšných referend ve světě, ta samá kapitola nám ovšem ukázala i skutečnost že ne všechna kritika na její konto je oprávněná

¹⁴⁸ POLÁK, Jiří. *Texty o přímé demokracii: praktická příručka pro stoupence skutečné demokracie*.

Krásná Lípa: Marek Belza, 2013. str 11

¹⁴⁹ Taktěž str. 97

¹⁵⁰ Taktěž str. 99

nebo nezveličená těmi co o její zavedení nestojí. Zastupitelé našich zemí nám pochopitelně nechtějí dát možnost rozhodovat si o státních záležitostech sami, jelikož by přišli o svůj monopol politické moci, díky kterému si mohou v pozadí prosazovat své zájmy, ale kdo jiný by měl rozhodovat o naší budoucnosti a vědět co je pro nás nejlepší než mi sami. Ano do určitého věku je lepší, když za nás rozhodují nebo nás alespoň navedou správným směrem naši zákonní zástupci ovšem od dosažení hranice plnoletosti bychom měli být kompetentní k tomu za sebe rozhodovat sami. Nehledě na skutečnost, že lidé raději přebírají zodpovědnost za svá špatná rozhodnutí než za špatná rozhodnutí někoho jiného a také se z nich v tomto případě snáze ponaučí do budoucna. Teoretický přechod k přímé demokracii také nelze brát jako krok zpět, ale spíše jako krok dopředu, kdy bychom tímto způsobem z naší demokracie vyráběli správnější a ryzejší model. Přímá demokracie určitě nevyřeší všechny naše politické problémy úplně, mohla by ovšem prohloubit demokracii ve světě a zpevnit soudržnost a sounáležitost ve společnosti.

Poslední odstavec práce nastínil myšlenky, proč se nám vývoj k přímé demokracii může zdát jako krok tím správným směrem či dokonce jako vývoj pro nynější demokracii nevyhnutelný. V dnešní době můžeme ve světě najít mnoho příkladů jejího užívání ať už jsou to celostátní referenda o vstupu do mezinárodních organizací či přímá volba prezidenta republiky. Státy po celém světě se jejichž prvků stále snaží využívat, ať už v jejich přínos pro politiku věří nebo to je jen experimentální povahy a doufejme, že nad těmito pokusy nezlomí hůl a budou to zkoušet stále, dokud nepřijdou na způsob, jak těchto institutů správně využívat a použít je ke zlepšení naší politiky a našeho života ve společnosti, a to jak přechodem k přímé demokracii úplně, tak aspoň doplněním současné zastupitelské demokracie o její prvky.

7 Literatura a zdroje

- ALTMAN, David. *Direct Democracy Worldwide*. New York: Cambridge University Press, 2011. ISBN 1107001641.
- ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: Rezek, 1998. ISBN 80-860-2710-4.
- BAREMENDI, Virginia. *Direct democracy: The International IDEA handbook*. Stockholm: International IDEA, 2008. ISBN 978-91-85724-50-5.
- BEHROUZI, Majid. *Democracy as the Political Empowerment of the Citizen*. USA: Lexington Books, 2005. ISBN 978-0739110287.
- BERAMENDI, Virginia. *Direct Democracy The international IDEA HANBOOK*. Stockholm: International IDEA, 2008. ISBN 978-91-85724-50-5.
- BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. Praha: OIKOYMENH, 2002. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-729-8055-6.
- BUTLER, David. *Referendums Around The World: The Growing Use of Direct Democracy*. Washington: AEI Press, 1994. ISBN 0-8447-3852-2.
- CABADA, Ladislav. *Nové demokracie střední a východní Evropy: komparace politických systémů*. Praha: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1388-1.
- CÍSAŘ, Ondřej. *Mezi suverenitou a světovým státem: Nezavršená demokracie*. In: Hrubec, M. ed., *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha: Filosofia, 2004. ISBN 80-7007-210-5.
- CRONIN, Thomas. *Direct Democracy the politics of initiative referendum and recall*. Harvard University, 1989. ISBN 0-674-21025-5.
- DAHL, R. A. *Demokracie v právním Státě*. Praha: Readers International, 1995B. Business guides. ISBN 80-901-8131-7.
- DAHL, Robert A. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995A. ISBN 80-856-0581-3.
- DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8422-2.
- DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1357-7.
- FIALA, P a M PITROVÁ. *Význam a funkce evropských referend*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-051-9.
- FIALA, Petr, Ondřej KRUTÍLEK a Markéta PITROVÁ. *Evropská unie*. 3., aktualizované, rozšířené a doplněné vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2018. ISBN 80-7325-051-9.
- GROSPÍČ, Jiří, Věra JIRÁSKOVÁ a Radovan SUCHÁNEK. *Pocta prof. JUDr. Václavu Pavlíčkovi, CSc.* Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-487-0.
- HELD, David|. *Models of democracy*. Cambridge: Polity Press, 1987. ISBN 0804754721.

- HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. *Fenomén Demokracie*. Brno: Masarykova Univerzita, 2003. ISBN 80-210-3195-6.
- IAN, Budge, Sarah BINDER a Roderick Arthur William RHODES. *Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 9780k48460
- IAN, Budge, Sarah BINDER a Roderick Arthur William RHODES. *Oxford Handbook of Political Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 2009. ISBN 9780k48460
- JAY, John, Alexander HAMILTON a James MADISON. *Listy federalistů: soubor esejí psaných na podporu 17. září 1787 nové Ústavy předložené federálním Shromážděním*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994. ISBN 80-7067-390-7.
- Jirásková V.: Reprezentativní a přímá demokracie, In: Pavlíček V. a kol., *Ústavní právo a státověda*, 1. díl, *Obecná státověda*, Linde, Praha 1998,
- JIRÁSKOVÁ, Věra a Václav PAVLIČEK. *Obecná státověda*. Praha, 1998. ISBN 978-80-7502-506-7.
- KAUFMANN, Bruno. *Guidebook to Direct Democracy in Switzerland and Beyond*. 2005. Bern: Graf-Lehmann, 2005. ISBN 3-940-71603-0.
- KELLER, Jan. *Dějiny klasické sociologie*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2952-0.
- KLÍMA, Karel. *Státověda*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 80-868-9898-9.
- KLÍMA, Karel. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. Praha: ASPI, 2006. ISBN 978-80-7357-179-5.
- KLÍMÁ, Karel. *Teorie veřejné moci vládnutí*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-179-5.
- KOHÁK, Erazim. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5023-0.
- KOLÁŘ, Antonín. *Demokracie antická a moderní*. Praha: Nákladem Jednoty českoslov. matematiků a fyziků v Praze, 1936.
- KOPEČEK, Lubomír a Vít HLOUŠEK. *Fenomén demokracie*. Brno: MPÚ, 2005. ISBN 978-80-210-4249-0.
- LINDER, Wolf. *Swiss Democracy: Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies*. New York: St. Martins Press, 1994. ISBN 978-0312101909.
- O'LOUGHLIN, John, Michael D. WARD, Corey L. LOFDAHL, Jordin S. COHEN, David S. BROWN, David REILLY, Kristian S. GLEDITSCH a Michael SHIN. The Diffusion of Democracy, 1946–1994. *Annals of the Association of American Geographers* [online]. 1998, **88**(4), 545-574 [cit. 2023-07-03]. ISSN 0004-5608. Dostupné z: doi:10.1111/0004-5608.00112
- P, Fiala a Pitrová M. *Evropská referenda*. Brno: CDK, 2005. ISBN 80-7325-051-9.
- PALUMBO, A. a A. SCOTT. *Klasická sociální teorie II: Karel Marx a Émile Durkheim: A. ed., Moderní sociální teorie: Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál, 2006.

- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda, obecná státověda 2*. Praha: Leges, 2014. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-053-6.
- PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. Praha: Linde, 1998. ISBN 80-720-1141-3.
- PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie v České republice*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-700-1
- PECHANEC, Pavel. *Přímá demokracie ve střední Evropě*. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2008. Rigozorní práce.
- POLÁK, Jiří. *Texty o přímé demokracii: praktická příručka pro stoupence skutečné demokracie*. Krásná Lípa: Marek Belza, 2013. ISBN 978-808-7116-296
- Příručka k evropské občanské iniciativě*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011. ISBN 978-92-79-21768-5.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques a Markéta ŠÁLENÁ. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. Knihovna společenských věd. ISBN 80-864-7310-4.
- ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Západoevropské politické systémy: komparace politických systémů*. V Praze: Oeconomica, 2009. ISBN 978-80-245-1516-8.
- SARTORI, Giovanni. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993. ISBN 80-7115-049-5.
- SMITH, Michael L. *Přímá demokracie v praxi - politika místních referend v České republice*. Praha: ISEA - Institut pro sociální a ekonomické analýzy, 2007. ISBN 978-80-7330-117-0.
- SOKOLEWICZ, Wojciech. *SOKOLEWICZ, Wojciech. Spojování zastupitelské a přímé demokracie v polském ústavním právu*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, (8). ISSN 0231-6625.
- STEINBERG, Jonathan. *Why switzerland?*. Cambridge: Cambridge university press, 1996. ISBN 0-521-48453-7.
- VALACH, Milan. *Češi v neklidné době*. Brno: L. Marek, 2006. ISBN 80-862-6375-4.
- VALACH, Milan. *Svět na předělu: studie o krizi současné společnosti*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-723-9047-3.
- VERHULST, Jos a Arjen NIJEBOER. *Priama demokracia: fakty a argumenty k zavedeniu občianskej iniciatívy a referenda*. Brusel: Democracy International, 2007. ISBN 9789078820055.
- WILFRIED, Maxmer, Zoltán TIBOR a . *Direkte Demokratie in der Schweiz und in Liechtenstein - Systemkontexte und Effekte. BERN*. Beiträge Liechtenstein-Institut, 2006. ISBN 3-9523122-5-8.
- ZAKARIA, Fareed. *Budoucnost svobody*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1285-0.

7.1 Elektronické zdroje

ANO, ČSSD a Piráti se shodli na zákonu o referendu [online]. 2019 [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/500520-ano-cssd-a-pirati-se-shodli-na-zakonu-oreferendu.htm>

Británie si připomněla výročí brexitového referenda [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-07-02]. ISBN 978-1-107-00164-0. Dostupné z: <https://www.newstream.cz/nazory/karel-pucelik-britanie-si-pripomnela-vyroci-brexitoveho-referenda-neni-vsak-co-slavit>

California Constitution. Article 2 Voting, initiative and referendum, and recall [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: http://www.leginfo.ca.gov/.const/article_2

CLARK, Sherman J. A Populist Critique of Direct Democracy. *Harvard Law Review* [online]. 1998, **112**(2) [cit. 2023-07-03]. ISSN 0017811X. Dostupné z: doi:10.2307/1342426

HASEN, R. L. Assessing California's Hybrid Democracy. *California Law Review* 97 (5): 1501–1514. [online]. [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20677915>

HAXHIU, Sadik a Avni H. ALIDEMA. *Representative Democracy - its Meaning and Basic Principles* [online]. Prishtinë: KIPRED, 2004 [cit. 2023-07-03]. Dostupné z: <https://dj.univ-danubius.ro/index.php/AUDJ/article/view/1253/1447>

Historické rozhodnutí pro brexit hlasovalo 51,9 procenta Britů. *Ct24.ceskatelevize.cz* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1826735-historicke-rozhodnuti-pro-brexit-hlasovalo-519-procenta-britu-proti-481>

Historie Hitler před 90 lety převzal moc [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/historie-hitler-pred-90-lety-prevzal-moc-40421255>

Hnutí za přímou demokracii: Pdemokracie.ecn.cz: Nejčastější otázky [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <http://www.pdemokracie.ecn.cz/cs/index.php?pg=faq>

MATSUSAK, John G. *Direct Democracy and Fiscal Gridlock: Have Voter Initiatives Paralyzed the California Budget?* [online]. Los Angeles: University of Southern California, 2010, , 31 [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=AF042F0069D61D2E16C3924B1B997E78?doi=10.1.1.111.3058&rep=rep1&type=pdf>

MATSUSAKA, John G. Direct Democracy Works. *Journal of Economic Perspectives* [online]. 2005, **19**(2), 185-206 [cit. 2023-07-02]. ISSN 0895-3309. Dostupné z: doi:10.1257/0895330054048713

MATSUSAKA, John G. The eclipse of legislatures: Direct democracy in the 21st century. *Public Choice* [online]. 2005, **124**(1-2), 157-177 [cit. 2023-07-03]. ISSN 0048-5829. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s11127-005-4760-1>

Nizozemsko ruší možnost poradního referenda [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2422051-nizozemsko-proti-proudu-rusi-poradni-referendum-lide-stejne-nakonec-hlasuji-o-necem>

Politický program SPD [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/program>

Politický program Svobodných [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://www.svobodni.cz/politicky-program/>

Přímá demokracie v Porto Alegre: Pdemokracie.ecn.cz [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <http://www.pdemokracie.ecn.cz/cs/index.php?pg=literatura>

Přímá demokracie [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z:

<https://www.pirati.cz/program/dlouhodoby/prima-demokracie/https://www.pirati.cz/program/dlouhodoby/prima-demokracie/>

Referenda IN EUROPE [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z:

http://www.stjornarskra.is/media/stjornarskra/PG_speech_rev.pd

Referenda o přistoupení k EU v kandidátských zemích [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z:

<https://www.euroskop.cz/267/sekce/referenda-o-pristoupeni-k-eu-v-kandidatskych-zemich/>

Referendum jako zradný nástroj vůle lidu. *Denikreferendum* [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z:

<https://denikreferendum.cz/clanek/23857-referendum-jako-zradny-nastroj-vule-lid>

Referendum o přistoupení České republiky k Evropské unii konané ve dnech 13.-14.06.2003 [online].

[cit. 2023-07-02]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ref2003/re13?xjazyk=CZ>

Répertoire officiel des communes de Suisse [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z:

[https://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/fr/index/infothek/nomenklaturen/blank/blank/gem_liste/03.DDocument.90142.xls](https://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/fr/index/infothek/nomenklaturen/blank/blank/gem_liste/03.Document.90142.xls)

Ústava kantonu Curych, zákon číslo 101 [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z:

https://www.zh.ch/de/politik-staat/gesetze-beschluesse/gesetzessammlung/zhlex-ls/erlass-101-2005_02_27-2006_01_01-120.html

Valach, M., Dvořáková, V., Černý, P. Rozhlas.cz. Přímá demokracie - naděje nebo omyl? [online]. [cit. 2023-07-02]. Dostupné z:

<http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?pdatfrom=29.4.2006&pgt=1&ppo=-1&pkat=-1&pst=-1&dni=1&psort=A>

Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 14. - 15. 6.

2002 [online]. In: . [cit. 2023-07-02]. Dostupné z: https://volby.cz/pls/ps2_002/ps2?xjazyk=CZ

7.2 Právní předpisy

§ 1 zákona č. 118/2010 Sb. o krajském referendu a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. [cit. 30.1. 2019]

§ 1 zákona č. 22/2004 Sb. o místním referendu, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. [cit. 30.1. 2019]

§ 9 odst. 3 zákona č. 22/2004 Sb. o místním referendu

§ 13 odst. 3 zákona č. 22/2004 Sb. o místním referend

§ 48 zákona č. 22/2004 Sb. o místním referendu

61 Článek 140 Ústavy Švýcarské konfederace.

Čl. 1 odst. 2 ústavního zákona č. 515/2002 Sb., o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR. [cit. 19. 3.2019] čl. 1-5

Článek 26 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava české republiky.

Článek 51 Ústavy Švýcarské konfederace

Ustanovení § 48 zákona číslo 118/2010 Sb, o krajském referendu.

Ústava Švýcarské konfederace ze dne 18. 4. 1999.

Ústavní zákon č. 515/2002 Sb., ze dne 14. listopadu 2002 o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 19. 3. 2019]

Ústavní zákon číslo 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 118/2010 Sb. o krajském referendu a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 19. 3. 2019].

Zákon č. 22/2004 Sb. o místním referendu a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 19. 3. 2019].

Zákon: Důvodová zpráva zákona č. 298/1992 Sb., o místním referendu